

ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΠΡΟΣ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΙΝ ΤΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΤΗΣ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛ. ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

1887 ΙΟΥΛΙΟΣ

ΕΤΟΣ Γ' ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Ζ'

ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΩΝ ΣΚΕΨΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Ὁ Πεσταλότσης συγγραφεύς.

(Συνέχ. ἴδ. φυλλ. ς' σ. 241).

1. Τέκνα καλῶς ἀνατεθραμμένα εἶναι εὐπειθῆ, εὐχάριστα, καθάρια, ἐπιμελῆ, καὶ ἀγαπῶνται μετ' ἀλλήλων.
2. Τὸ οἶνοπωλεῖον παραφέρει ἐνίοτε τοὺς ἀνθρώπους νὰ φέρονται ὡς ἀνόητοι.
3. Καθὼς ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι ἀνόητοι, οὕτω καὶ πόλεις καὶ χωρία. ἡ διαφορὰ καθίστησι αὐτὰ δυστυχῆ.
4. Ἄνθρωποι διεφθαρμένοι ζῶσι πανταχοῦ καθὼς καὶ ἄνθρωποι ἀνευ πίστεως καὶ νόμου.
5. Ὅσον περισσότερον χώρα τις εἶναι διεφθαρμένη, τόσον περισσότερος εὐρίσκονται ἐν αὐτῇ πονηροί, ὧν πᾶσα ἡ ἐνασχόλησις καὶ ὁ πόρος τοῦ βίου συνίσταται νὰ ἀφαιρῶσι τὸ ἀργύριον ἐκ τοῦ θυλακίου τῶν ἀπλῶν καὶ τιμίων ἀνθρώπων.
6. Ὁ ἐκτιμῶν τοὺς ὑποταγεῖς του ὀλιγώτερον τῶν κυνῶν καὶ τῆς

θήρας προξενεί μέγα κακὸν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ὑπόκειται εἰς μεγάλην εὐθύνην.

7. Ὑπάρχει μεταμέλεια, ἥτις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ σκιά, καὶ ἥτις μένει ἄνευ ἐπιρροῆς ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἀνθρώπων.

8. Κακὴ συνείδησις ἀφαιρεῖ παρά τῶν ἀνθρώπων τὴν δύναμιν τῆς ἀλληλοβοηθείας.

9. Οἰκοδεσπότης κακῶς προξενεῖ ἀπείρους λύπας εἰς τε τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα του.

10. Ὅταν τὰ τέκνα συμπεριφέρονται καλῶς, ὅταν εἶναι εὐσεβῆ καὶ δεκνύωσι τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀγάπην των, τότε ἐκάστη λύπη αὐτῶν λυπεῖ διπλασίως τὴν καρδίαν τῶν γονέων των.

11. Ὁ Θεὸς ὁ ἐν τοῖς Οὐρανοῖς δίδωσι τέλος εἰς τὰς λύπας τῶν ἀνθρώπων.

Τοιαύτη τις εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς μεγάλης ταύτης ἐργασίας, δι' ἧς ὁ Πεσταλότσης ἤθελε νὰ δείξῃ εἰς τὸ κοινόν, ὅτι ὁ *Λεοάρδος καὶ ἡ Γερτρούδη* δὲν εἶναι μόνον μυθιστορία, ἀλλὰ καὶ παιδαγωγικὸν τοῦ λαοῦ βιβλίον, χρήσιμον πρὸς πᾶσαν ἡλικίαν.

Ὁ συγγραφεὺς ἠρνήθη νὰ το δημοσιεύσῃ, καὶ κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν εἶχε δίκαιον. Ἀλλ' ἠθέλησε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἱστορίαν, ἣν εἶχεν ἀρχίσει μετὰ τὸσαύτης ἐπιτυχίας. Τῷ 1783 ἐφάνη δευτέρον τεῦχος τοῦ *Λεοάρδου καὶ τῆς Γερτρούδης*, τῷ 1785 τρίτον καὶ τῷ 1787 τέταρτον.

Ὁ Πεσταλότσης ἀνέθηκε τὸ τέταρτον τοῦτο τεῦχος τῷ Φήλικι Battier, ἐμπόρῳ ἐν Βασιλείᾳ, ὅστις πολὺ συνέδραμεν αὐτὸν ἐν τῇ δυστυχίᾳ του, βοηθήσας νὰ πληρώσῃ τὴν ἀξίαν τῶν γαιῶν τοῦ Neuhoh. Ὁ συγγραφεὺς ἐκτίθεται ἐν τῷ ἀναθηματικῷ προλόγῳ τῆς 1 Ἀπριλίου 1787 οὕτως.

«Φίλε, μ' εὖρες ὡς φυτὸν καταπατούμενον ἐν τῇ μέσῳ τῆς ὁδοῦ, καὶ μ' ἀπήλλαξας ἀπὸ τοῦ νὰ μὴ καταπατηθῶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ἀνάγνωθι ταύτας τὰς σελίδας καὶ δέχθητι τὰς εὐχαριστήσεις μου· αἱ γινώμαι μου, αἱ τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρονται, δὲν ἤθελον ὠρμάσει, εἰμὴ σὺ ἐβοήθεις μοι.... Τὸ βάρος τῶν ἐμπειριῶν μου μὲ καταπιέζει ἔτι πολὺ· ζῶ ἔτι, ὡς ἐν ὄνειρῳ, μετὰ τῆς εἰκόνας τοῦ ἔργου μου. Ἐφ' ὅσον θὰ ἀναπνέω, δὲν θὰ παύω εὐχαρίστως νὰ ἐπιδιώκω τὸν σκοπόν, καὶ δὲν θὰ ἡσυχάσω, ἐφ' ὅσον δύναμαι νὰ ἐργάζωμαι ἀποτελεσματικῶς πρὸς πραγμάτωσιν τῶν σκέψεων, αἱ ὁποῖαι μ' ὤθησαν εἰς τὰς πρώτας μου ἐπιχειρήσεις.»

Τὸ ἔργον ἐν τέσσαρσι τεύχεσιν εἶναι ἡ πλήρης ἐξιστόρησις τῆς ἀνα-

γεννήσεως τοῦ χωρίου τῆς Βινάλης, τῇ συνδρομῇ τῆς νομοθεσίας, τῆς διοικήσεως, τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ σχολείου. Ὁ Πεσταλότσης εἶχεν ἐπιγράψῃ τοῦτο «*Λεοάρδος καὶ Γερτρούδη, βιβλίον χάριν τοῦ λαοῦ*. Ἀλλ' ὁ λαὸς δὲν το ἀνέγνω ποσῶς. Οἱ πολυάριθμοι ἀναγνώσται τοῦ πρώτου τεύχους ἐνετρώθησαν ἐν αὐτῷ, ὡς ἐν μυθιστορήματι, χωρὶς νὰ δώσωσι προσοχὴν εἰς τὰς ἐν αὐτῷ περιεχομένας διδασκαλίας. Τὰ τρία ἄλλα τεύχη ἔσχον πολὺ ὀλιγωτέραν ἐπιτυχίαν· ἡ δρᾶσις εἶναι ἐν αὐτοῖς ἥττον ὑψηλὴ καὶ δραματικὴ, τὰ ζητήματα ὄντα παιδευτικὰ, οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ κατέχουσι πολὺν χῶρον· ἀνεγνώσθησαν τὰ τεύχη ταῦτα εὐχαρίστως ὑπὸ τῶν σπουδαίων, καὶ οὗτοι μάλιστα δὲν ἐνόησαν πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, διότι ὁ συγγραφεὺς εἶχε προδράμει τοῦ αἰωνόσ του. Ἐθεώρησαν ὡς ἀποκύημα ἀπραγματοποίητον τῆς φαντασίας τὴν ἀναμόρφωσιν χωρίου, οὗ ὁ χαραχθεὶς πῖναξ ὑπὸ Πεσταλότση παριστᾷ ἡμῖν ἐν τούτοις τὸ πλεῖστον τῶν προόδων οἰκονομικῶν τε καὶ ἠθικῶν, ἐφ' οἷς καυχᾶται σήμερον ἡ Ἑλβετία, καὶ αἵτινες, ἵνα ἐκπληρωθῶσι, παρῆλθον ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ *Λεοάρδου καὶ τῆς Γερτρούδης* τριάκοντα, ἐξήκοντα καὶ ὀγδοήκοντα ἔτη.

Οὕτως εὐρίσκει τις ἐν αὐτῷ τῷ βιβλίῳ «τὴν κατάργησιν τῆς ἀκωλύτου ποιμνιοβοσκῆς, τὴν διανομὴν τῶν ἄνευ παραγωγῆς κοινοτικῶν κτημάτων, τὰ ὁποῖα οὐδὲν ἄλλο ἀπαιτοῦσιν, ἵνα καταστῶσι πηγὴ πλούτου, ἢ τὸν ὀφθαλμὸν καὶ τὴν χεῖρα ἰδιοκτῆτου, τὴν ἐξαγορὰν τῆς δεκάτης, τὴν σύστασιν ἀποταμιευτηρίου τῶν οἰκονομικῶν, τὴν διοργάνωσιν φυλακῶν ἐπανορθωτικῶν, τὴν περιστολὴν τῆς θήρας, τέλος τὴν ἵδρυσιν καλῶν δημοτικῶν σχολείων, ἐνοῖς ἡ ἀγωγὴ νὰ διευθύνηται συγχρόνως ὡς πρὸς τὰς ἠθικὰς χρεῖας τῆς ψυχῆς καὶ τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας τοῦ βίου.

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Αὐστρίας, κόμης Zinzendorf, ὑπέβαλε ματαίως εἰς τὸν Πεσταλότσην προτάσεις ἐπωφελεῖς, ἵνα τὸν ἐλκύσῃ εἰς Βιέννην. Λαβὼν τὴν συνέχειαν τοῦ *Λεοάρδου καὶ τῆς Γερτρούδης*, τῷ ἔγραψε τῇ 26 Ἀπριλίου 1784.

«Τὰ σχέδια καὶ αἱ ἀπόπειραι ὑμῶν πρὸς ἀγωγὴν τῶν πτωχῶν, πρὸς βελτιώσιν τῶν διεφθαρμένων παιδῶν καὶ ἰδίως πᾶν τὸ ὅποσον ἐπιθυμεῖτε πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ, συνελόντι δ' εἶπεν, πᾶν τὸ ὅποσον πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἀντικειμένον νομοθετικῶν μέτρων, ἔσται μοι πολλοῦ λόγου ἄξιον καὶ θὰ λάβω ὑπ' ὄψει μετὰ μεγάλης εὐχαριστήσεως πᾶν ὃ, τι γράφετε περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου.»

Ἐπειτα τῇ 19 Δεκεμβρίου 1788

«Δὲς ἀνέγνων τὸ τέταρτον τεῦχος· ἀπὸ τῆς 164 σελίδος διεγείρει μέγα ἐνδια-
19*

φέρων, και ἀναπτύσσει γνώμας σπουδαίας τῆς νομοθεσίας ὡς πρὸς τάξεις τοῦ λαοῦ. Ἴνα ἐφαρμοσθῇ τις τὰς ἰδέας σου, τὸ πρῶτον πρὸς δοκιμὴν πρᾶγμα θὰ ἦτο νὰ διαδώσῃ οὗτος τὰς ἰδέας τοῦ Ἄρνερ εἰς ὄλους τοὺς εὐγενεῖς, οἵτινες εἶναι οἱ μόνοι κύριοι ὄλων τῶν ἰδιοκτησιῶν. Ἐπρεπε νὰ ἐλάβανον τὴν κλίσιν καὶ τὸ θάρρος νὰ ἀναθρέψωσι τὰ τέκνα των ὑπὸ τοῦτο τὸ πνεῦμα, παραπλεύρως τῶν τέκνων τῶν ἀγροτῶν, καὶ νὰ διέμενον μετ' εὐχαριστήσεως ἐν τοῖς κτήμασιν αὐτῶν.»

Ἐν τῇ ἀπαντήσει του τῇ 18 Ἰανουαρίου 1788, ὁ Πεσταλότσης λέγει.

«Πολιτικοὶ τινες ἄνδρες καὶ τινες ἄρχοντες ἐπήνεσαν πολὺ τὸ τέταρτον τοῦτο τεῦχος, ἀλλ' οἱ πολλοὶ τῶν ἀναγνωστῶν τὸ εὔρον πολὺ πληκτικὸν ἀπὸ τῆς 164 σελίδος...»

»Ἡ ἀγωγή εἶναι τὸ κέντρον, ἀφ' οὗ τὰ πάντα πρέπει νὰ ἐκπηγάζωσιν· τὸ κράτος ὀφείλει νὰ θεωρῇ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ὡς τὸν κυριώτατον αὐτοῦ σκοπὸν, καὶ νὰ ὑποτάσῃ αὐτῷ πᾶν τὸ ἐπίλοιπον. Ἐὰν τοῦ πρώτου τούτου συμφέροντος τοῦ κράτους ἐπιμεληθῶσι προσηκόντως, καὶ τὰ ἴδια συμφέροντα τῶν ἡγεμόνων εὐκόλως θὰ διατηρηθῶσιν. Οἱ δεσμοὶ μεταξὺ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς θὰ δυναθῶσιν εὐκόλως νὰ συνδιαλλαχθῶσι διὰ τρόπον ἰκανοποιουμένου.»

»Ἐλπίζωμεν. ἐξοχώτατε, ὅτι οἱ διευθύνοντες τὴν ἀνθρωπότητα θὰ πεισθῶσιν, ὅτι ἡ βελτίωσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἶναι τὸ σπουδαιότατον καὶ μοναδικὸν αὐτῶν συμφέρον, καὶ ἔχω τὴν βεβαιότητα, ὅτι θάττον ἢ βράδιον ὅ,τι ἐπιθυμῶ πρὸς ἀγωγὴν τοῦ λαοῦ, θὰ εὔρη τὴν ὁδὸν κεχαραγμένην, καὶ ὅτι οἱ ἡγεμόνες αὐτοὶ θὰ εἶναι οἱ πρῶτοι, οἵτινες θὰ διάκεινται εὐμενῶς εἰς τὴν ἀνατροφὴν καὶ θὰ τείνωσι χεῖρα πρὸς ἐκείνους, οἵτινες θὰ εἶναι οἱ καταλληλότατοι νὰ τὴν διευθύνωσιν.»¹⁾

Ἀνέγγων καὶ πάλιν, μετὰ πολλῶν ἐτῶν πάροδον, τὰ τέσσαρα τεύχη τοῦ Λεογάρδου καὶ τῆς Γερτρούδης καὶ ἐξεπλάγη ἐπὶ τῇ ἀφθονίᾳ, τῇ ποικιλίᾳ καὶ τῇ ἀκριβείᾳ τῶν ἰδεῶν, αἵτινες ἐνυπάρχουσιν ἐν τούτοις τοῖς ἔργοις ἀπὸ ἐτῶν ἐννευήκοντα. Ἡ ζωσα πεποίησις τοῦ Πεσταλότση καὶ ἡ βαθεῖα αὐτοῦ ἀγάπη πρὸς τοὺς δυστυχεῖς, παρέχουσιν αὐτῷ ἀπλῆν τινα καὶ φυσικὴν εὐφράδειαν καὶ ἐμπνέουσιν αὐτῷ σελίδας λίαν συγκινητικὰς. Δύναται τις νὰ εἶπῃ ὅτι ἡ ζωηρὰ καὶ εὐρεῖα νοημοσύνη του εἶναι ὅλη ἐν τῇ καρδίᾳ του. Ἡ καρδία του κινεῖ αὐτὸν νὰ ἐννοῇ καὶ αἰσθάνηται πάσας τὰς λύπας, πάσας τὰς δυστυχίας, πάσας τὰς ἀδυναμίας καὶ πάσας

1) Ἐχομεν δανεισθῆ τὰ ἀποσπάσματα ταῦτα ἐξ ἀναποκρίσεως ἐν τῷ σπουδαίῳ ἔργῳ τοῦ Φιλίππου Pompée «Etudes sur la vie et les travaux de J-Pestalozzi, Paris 1850.

τὰς ἀνάγκας. Ἡ καρδία του κινεῖ αὐτὸν νὰ αἰσθάνηται ὡς τὸ παιδίον, ὡς ὁ πτωχὸς καὶ ὡς αὐτὸς ὁ κατάδικος.

Παρατηροῦμεν, ὅτι ἐν τῷ πίνακι τούτῳ, καίπερ πληρεστάτῳ τῶν κακιῶν λαοῦ διεσθαρμένου, ὁ Πεσταλότσης δὲν συμπεριέλαβε τὴν αἰσχρολογίαν· δὲν ὀμιλεῖ πρὸς τούτοις περὶ κακοηθείας καὶ τῶν εἰς ταύτην ἀναφερομένων, διότι ὡς πρὸς τοῦτο πάντες οἱ συμπολιταὶ του ἦσαν ἄγιοι, καὶ δὲν ἠδύνατό τις νὰ εὔρη οὐδαμοῦ τοῦ βιβλίου οὐδεμίαν λέξιν, ἥτις νὰ ἐπετρέπετο νὰ ἀναγνωσθῇ ἐνώπιον κορασιῶν.

Ἐν τῷ πρώτῳ τεύχει παρατηρεῖ τις γραμμὰς τινας, ὧν τὸ κείμενον ἀντικατεστάθη ὑπὸ στιγμῶν· καὶ ὁ συγγραφεὺς λέγει ἐν ὑποσημειώσει, ὅτι διέγραψε τὸ χωρίον τοῦτο, διότι παιδίον δεκαετῆς ἀκρωμένον αὐτοῦ ἀναγινωσκόμενον, ἐφώνησεν, «Ἴδού τοῦτο εἶναι πολὺ ἄτοπον.»

Μετάφρασις γαλλικὴ τοῦ πρώτου τεύχους τοῦ Λεογάρδου καὶ τῆς Γερτρούδης ὑπὸ τῆς βαρῶνης Guimps ἐδημοσιεύθη ἐν Γενεύῃ, παρὰ J. J. Paschoud, τῷ 1826· νεωτέρα ἔκδοσις αὐτοῦ ἐγένετο πρὸ ὀλίγων ἐτῶν. Εἶναι λίαν λυπηρὸν, ὅτι τὰ τρία τελευταῖα τεύχη δὲν ἔχουσιν ἀκόμη μεταφρασθῆ.

Ἡ ἔκδοσις τῶν ἀπάντων τῆς (Γότθας), δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πεσταλότση περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του, δὲν περιέχει ὀλόκληρον τὸ τέταρτον τεῦχος τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ Λεογάρδου καὶ τῆς Γερτρούδης. Ὁ συγγραφεὺς ἤθελε νὰ μετασκευάσῃ τὸ τέλος αὐτοῦ, νὰ τὸ αὐξήσῃ καὶ νὰ διαιρέσῃ τὸ βιβλίον του εἰς ἑξ ἑξ μέρη, δὲν προέφρασεν ὅμως νὰ το φέρῃ εἰς πέρας. Ἐν τῇ νεωστὶ γενομένῃ ἐκδόσει ὑπὸ Seyffarth, ὁ Λεογάρδος καὶ ἡ Γερτρούδη σύγκειται ἐκ πέντε μερῶν· ἀλλὰ τὸ πέμπτον εἶναι ἢ ἐκ νέου ἐμφάνισις τοῦ περιεχομένου ἐν τῷ τετάρτῳ τεύχει, ὅπερ ἐδημοσιεύθη τῷ 1787.

Ἐνῶ ὁ Πεσταλότσης ἐργάζετο πρὸς συγγραφὴν τοῦ Λεογάρδου καὶ τῆς Γερτρούδης, ἐνησχολεῖτο συγχρόνως καὶ εἰς τέσσαρα ἄλλα συγγράμματα, τὰ ὅποια ἐδημοσιεύθησαν τῷ 1781 μέχρι τοῦ 1783, καὶ περὶ ὧν δὲν ἔχομεν διαλάβει ἀκόμη, ἵνα μὴ διασπάσωμεν τὴν συνέχειαν παντὸς ὅ,τι εἴχομεν νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ βιβλίου, ὅπερ ἀπετέλεσε τὴν φιλολογικὴν αὐτοῦ ἀξίαν.

Τῷ 1779 ἡ εταιρεία τῆς ἀμίλλης ἐν Βασιλείᾳ εἶχε θέσει εἰς διαγωνισμόν τὸ ἐξῆς ζήτημα· «Μέχρι τίτος σημείου ἀρμόζει νὰ περιορίσωμεν τὰς δαπάνας τῶν πολιτῶν μικροῦ τινοῦ κράτους ἐλευθέρου, οὗτινος ἢ εὐδαιμονία συνίσταται ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου; Εἴκοσιν ὀκτὼ ὑπομνήματα ἀπε-

στάλησαν, και τὸ δικαστήριον ἀπένευμε τὸ πρῶτον βραβεῖον ἐξ ἡμισείας εἰς τὸν καθηγητὴν Meister και τὸν Πεσταλότσην, ἀμφοτέρους ἐκ Ζυρίχης και παλαιούς συμμαθητάς. Τῷ 1781 τὸ ὑπόμνημα τοῦ Πεσταλότση ἐδημοσιεύθη μετὰ δύο ἄλλων ἐν ἐνὶ και τῷ αὐτῷ τεύχει ὑπὸ τῆς ὀρισάσης τὸ διαγώνισμα ἐταιρείας.

Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ὁ Πεσταλότσης καταδικάζει ἀπολύτως τοὺς περιοριστικούς νόμους διὰ λόγους, οὓς δὲν ἀναφέρομεν, διότι τὸ ζήτημα τοῦτο ἀπὸ πολλοῦ λελυμένον χρόνου, εἶναι πεπαλαιωμένον. Ταῦτα χρόνως συνηγορεῖ μετὰ δυνάμεως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου και τῆς βιομηχανίας. Ἄλλ' ὡσαύτως οἰκτεῖρει τὰς προόδους τῆς πολυτελείας και ζητεῖ τὰ μέσα πρὸς καταπολέμησιν αὐτῆς. Τὰ μέσα δὲ ταῦτα εἶναι καθαρῶς παιδευτικά, διότι ἡ βία, αἱ παρακωλύσεις, και ἡ διακονίαι αὐτῶν, θὰ ἐπήνεγκον κακὸν ἀντὶ καλοῦ. Ἴδου δὲ πῶς τὸ προταθὲν ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἐκ πρώτης ἀρχῆς ἐφαίνετο ξένον εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ Πεσταλότση, ἀνάγει αὐτὸν εἰς τὴν προσφιλῆ αὐτῷ σκέψιν τῆς ἀγωγῆς.

Ἐπιζητεῖ δὲ διὰ τῆς ἀγωγῆς και διδασκαλίας τὴν μόρφωσιν και ὕψωσιν τῆς καρδίας και τοῦ πνεύματος οὕτως, ὥστε νὰ μὴ εὐχαριστῆται πλέον ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰς ἐπιτηδεύσεις πρὸς τὰς ζωώδεις και ἰδιοτελεῖς ἐπιθυμίας τοῦ ὕλικου βίου. θέλει, ἵνα ὁ πλούσιος ἀγαπᾷ τὸν πτωχὸν οὕτως, ὥστε νὰ φοβῆται νὰ ἐπιδεικνῆ ἐνώπιον ἐκείνου τὰς τέρψεις, αἵτινες δὲν πρέπουσιν εἰς αὐτὸν και ὑπερβαίνουσι τὰς δυνάμεις του. θέλει, ἵνα οἱ διοικοῦντες και οἱ δημόσιοι ἄρχοντες παύσωσι παρέχοντες τοῖς πᾶσι τὸ κακὸν παράδειγμα τῶν ἀνοφελῶν, ἐπιβλαβῶν και κενοδόξων δαπανῶν.

Τοιαῦταί τινες εἶναι ἐν συνόψει αἱ κυριώταται και μνήμης ἄξια τῶν ἰδεῶν τοῦ Πεσταλότση, ἅς οὗτος κατέγραψε πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ δευτέρου τεύχους τοῦ *Λεοράδου και Γερτρούδης*.

Τῷ 1782 ὁ Πεσταλότσης ἐδημοσίευσε τὸν *Χριστόφορον και τὴν Ἐλίζαν* τὸ δεύτερον μέρος τοῦ *λαοῦ βιβλίου μου*. Ἄλλ' ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἠπάτησε τὸ κοινόν. Ἐπίστευσε τοῦτο, ὅτι εὕρισκει ἐν νέον μυθιστόρημα, ἐν βιβλίῳ ἐλκυστικῶν και πλήρης θερμότητος, καθὼς τὸ τοῦ *Λεοράδου και Γερτρούδης*, τὸ ὁποῖον πρὸ τινος χρόνου ἀνέγνω, και ὅμως δὲν ἦτο τοῦτο ἄλλο τι, ἢ ὑπομνημάτις ἐκεῖνου.

Ὁ σκοπὸς τοῦ συγγραφέως ἦτο νὰ ἐξυψώσῃ και νὰ ἀναπτύξῃ τὰς διδασκαλίας τὰς περιεχομένας ἐν τῷ πρώτῳ συγγράμματι, και τὸ ὁποῖον οἱ ἀναγνώσται δὲν εἶχον δυνηθῆ νὰ οἰκειοποιηθῶσιν. Εἶχεν ἐκλέξει τὴν

μορφήν διαλόγου μεταξὺ *Χριστοφόρου και Ἐλίζης*, συζύγων, οἵτινες καθ' ἑκάστην ἐσπέραν ἀνεγίνωσκον ἐν κεφάλαιον τοῦ *Λεοράδου και τῆς Γερτρούδης* ἐνώπιον τοῦ υἱοῦ των Fritz και τοῦ ὑπηρετοῦ των Joost. Ὁ Πεσταλότσης ἐξήγαγεν οὕτως ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ πρώτου βιβλίου του πληθὺν ἐξόχων ἰδεῶν, ἐνεχουσῶν ἐνίοτε μὲ βαθύτητα, πάντοτε δὲ διαφερουσῶν και γονίμων πρὸς ἠθοποίησιν, χρησιμότητα και εὐτυχίαν τῶν λαῶν.

Ἄλλ' ἡ ἀνάγνωσις αὕτη ἀπαιτεῖ προσοχὴν σύντονον, και ἐργασίαν τοῦ πνεύματος, δὲν εἶναι δὲ κατάλληλος τοῖς πᾶσιν. Ἐκεῖνοι μάλιστα οἵτινες ἔπρεπε νὰ ἠδύναντο μὲν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου, ἀλλ' οἵτινες ὁμοῦς ἐζήτουν ἀνάγνωσμα τερπνὸν και ἀναπαυτικόν, τὸ ἀφῆκαν μετ' ὀλίγον.

Ὡς πρὸς τοῦτο ὁ Πεσταλότσης ὑπέπεσεν εἰς πλάνην, εἰς ἣν συχνάκις ὑπέπιπτε, και ἣτις πλεονάκις ἐματαίωσε τὰς προθέσεις του πρὸς ἐξάπλωσιν τῶν ἀρχῶν του. Αἱ ἀλήθειαι, ὧν αὐτὸς ἐκέκτητο τὴν ἐπιπτεῖαν, τῷ ἐφαίνοντο τοσοῦτον ἀπλαῖ και τόσοσιν πρόδηλοι, ὥστε ἐπίστευε περὶ αὐτῶν, ὅτι εἶναι προσιταί εἰς πᾶσαν κατάληψιν, και ὅτι δὲν ἀμφέβαλλεν, ὅτι ἠδύνατο νὰ τὰς διαδώσῃ διὰ τῶν λαϊκῶν συγγραμμάτων του.

Τὸ βιβλίον ὁ *Χριστόφορος* και ἡ *Ἐλίζα* δὲν ἐπέτυχε, διότι ἐπεγράφετο κακῶς και εἶχε μορφήν παραστατικὴν κακὴν. Ἄλλὰ κατὰ βάθος ὑπερέχει και αὐτοῦ τοῦ *Λεοράδου και τῆς Γερτρούδης* διότι περιέχει πλοῦτον ἐνδιαφερουσῶν ἰδεῶν περὶ τῆς ἀγωγῆς, τῆς ἠθικῆς, τῆς διοικήσεως και τῆς οἰκονομίας. Καὶ σήμερον ἀκόμη εὕρισκει τις ἐν αὐτῷ φωτεινάς ἰδέας περὶ τῶν πλείστων κοινωνικῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα συζητοῦνται και καθ' οὓς ζῶμεν χρόνους. Αἱ ἰδέαι αὗται τοῦ Πεσταλότση περὶ τοῦ θέματος τούτου ἠμπόδισαν πολὺ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ βιβλίου του μεταξὺ τῶν πεπαιδευμένων και λογίων, διότι αἱ δοξασταί αὗται κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἀπήρσσκον σφόδρα εἰς τὰς ἀνωτέρας κοινωνικὰς τάξεις. Οὕτω βλέπει τις ἐν αὐτῷ γενικῶς, ὅτι ἡ διαφθορά τῶν διοικουμένων πηγάζει ἐκ τῆς διαφθορᾶς τῶν διοικούντων και ὅτι πολὺ συνήθως τὰ ἐλαττώματα τῶν ἀρχόντων γεννῶσι τὰ ἐλαττώματα τῶν ὑπηκόων. Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν οὐδεὶς σήμερον θὰ τολμήσῃ νὰ καταδικάσῃ τὴν ἰδέαν ταύτην ἀπολύτως, ὡς θὰ ἔπραττον πρὸ ἐννενηκοντα ἐτῶν.

Μετὰ τὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ *Χριστοφόρου και τῆς Ἐλίζης* ὁ Πεσταλότσης ἐξηκολούθησε τὸν *Λεοράδου και τὴν Γερτρούδην*.

Ἐνταῦθα κατατάσσεται δημοσιευθὲν ἔργον τοῦ Πεσταλότση, οὗ τὸ θέμα εἶχεν ἐξεγείρει τὰς ἐρεῦνας καὶ μελέτας του ἀπὸ τῆς νεανικῆς αὐτοῦ ἡλικίας. Ἦτο ἀκόμη φοιτητῆς τῆς νομικῆς ἐν Ζυρίχῃ, ὅτε δύο νεάνιδες ἐκ τοῦ Waud κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον ἐπὶ βρεφοκτονίᾳ. Ἡ δίκη αὕτη συνεκίνησεν ὅλην τὴν Ἑλβετίαν, καὶ ὁ Πεσταλότσης ἠσθάνθη ὀδυνηρὰν ἀγανάκτησιν. Καὶ κατ' ἀρχὰς δὲν ἤθελε νὰ πιστεύσῃ εἰς τὸ δυνατόν τοῦ παρὰ τὴν φύσιν κακουργήματος τούτου, ἀλλ' ὅταν αἱ ἐρευναὶ του τὸν ἔπεισαν, ὅτι ἡ βρεφοκτονία ἦτο οὐ μόνον δυνατὴ, ἀλλὰ καὶ συχνάκις ἐγένετο, ἐπεχείρησε νὰ ἀναζητήσῃ τὰς αἰτίας, αἵτινες ἐν τῇ χριστιανικῇ καὶ πεπολιτισμένῃ Εὐρώπῃ ἠδύναντο νὰ παρασύρῃσι νεάνιδας εἰς πράξεις τόσον τερατώδεις, ἀγνώστους καὶ παρ' αὐτοῖς ἀκόμη τοῖς βαρβάρους λαοῖς.

Τῷ 1780 μετὰ μακρὰς μελέτας ἔγραψεν οὗτος τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐτυπώθη τῷ 1783 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην. «*Περὶ τῆς νομοθεσίας καὶ τῆς βρεφοκτονίας, ἀλήθειαι καὶ ὄνειρα, ἔρυνται καὶ περιγραφαί.* Ἐν Φραγκφὸρτῃ καὶ Λειψία.

Τὸ προοίμιον τῆς πρώτης ταύτης ἐκδόσεως περατοῦται διὰ τῶν ἐξῆς.

«*Ἐξήτασα μετὰ πάροδον πολλῶν ἐτῶν τὰς περὶ τοῦ θέματος τούτου ἰδέας μου καὶ εὔρον αὐτάς ὀρθῶς εἶτι ἐχούσας. Γινώσκω ὅμως δύο τινά. Πρῶτον, ὅτι εἰμι μικρός, καὶ τὸ σχέδιόν μου δὲν ἐκτείνεται ἐπὶ πολὺ. Δεύτερον ὅτι ἐν πάσαις ταῖς ἀνθρωπίναις ἀληθείαις ἀναμιγνύεται καὶ πλάνη τις καὶ οὐδεμία ὁδὸς δὲν ἀκολουθεῖ πανταχοῦ καὶ πάντοτε τὴν εὐθεῖαν γραμμὴν. Ὅτι ἐπιθυμῶ εἶναι ὅτι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ πλάνη, αἵτινες εὐρίσκονται ἐν ταῖς ἰδέαις μου, νὰ ἴδωσιν ἀμφοτέραι τὸ φῶς.»*

Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ συγγράμματος θὰ ἠδύνατο νὰ ἀπατήσῃ τινά, διότι ὁ συγγραφεὺς δὲν πραγματεύεται ἐν αὐτῷ ποσῶς περὶ τῆς νομοθεσίας, εἰμὴ ἵνα δείξῃ τὸ κακὸν τὸ δι' αὐτῆς πραχθέν, καὶ τὸ ἀνίσχυρον αὐτῆς νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀνηθικότητα καὶ τὰ κακουργήματα, εἰς ἃ αὕτη δύναται νὰ ὀδηγήσῃ· διδάσκει ἡμῖν αὐτὸς οὗτος ἐν τινι ὑποσημειώσει, ὅτι τὸ ἔργον του ἐγράφη πρὸς ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν *αἵτινα εἶναι τὰ καλλίτερα μέσα τὰ δυνάμενα νὰ προλάβωσι τὴν βρεφοκτονίαν;* Εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του τὰ μέσα ταῦτα εἶναι καθαρῶς παιδευτικά, ἀλλ' ἐκλαμβάνει ἐνταῦθα τὴν ἔννοιαν τῆς ἐκπαιδεύσεως ὑπὸ τὴν γενικωτέραν αὐτῆς ἔννοιαν· ἤθελεν ἵνα οἱ γονεῖς, οἱ διδάσκαλοι, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες χρῶνται ἀδιαλείπτως τῇ ἐπιρροῇ των, ἵνα ἀναμορφώσωσι τὰ ἦθη, τὰ

ἦθη, τὰς δοξασίας καὶ τὴν διαγωγὴν τῶν ἀνθρώπων πάσης ἡλικίας.

Τὸ ἔργον διαιρεῖται ὡς ἐξῆς.

1) Εἰσαγωγή.

2) Αἷτια ἐν γένει τῆς βρεφοκτονίας παραγόμενα ἐκ τῆς νομοθεσίας καὶ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων.

3) Ἐξέτασις τῶν εἰδικῶν αἰτίων· ὀκτὼ περιπτώσεις.

4) Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας ταύτης ἐνισχυόμενα ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν δικαστικῶν πρακτικῶν τῶν ἐπὶ βρεφοκτονίᾳ δικῶν.

5) Μέτρα προληπτικά.

Θέλομεν ἐπανέλθει μετ' ὀλίγον εὐκαιρίας δοθείσης εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἀναφορικῶς πρὸς τὴν βρεφοκτονίαν, διότι ἐν τῷ χρονικῷ διαστήματι τῷ μεσολαβήσαντι ἀπὸ τῆς συντάξεως αὐτοῦ (1780) μέχρι τῆς πλήρους δημοσιεύσεως (1783) μέγα μέρος αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ *Ἑλβετικῇ ἐφημερίδι*, ἣν ὀφείλομεν νὰ καταστήσωμεν ἤδη γνωστὴν τοῖς ἀναγνώσταις.

Ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ, κατ' ἣν ὁ Πεσταλότσης ἔζη, ὅπου πᾶσα πρακτικὴ ἐργασία ἦτο ἀδύνατος, ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνδρὸς τούτου ὡς συγγραφέως ὑπῆρξε μεγίστη, διευθυνομένη πάντοτε πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὸν τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης τοῦ λαοῦ διὰ τῆς ἀγωγῆς. Πρῶθυμος εἰς τὸ ἀναλαμβάνειν πάσας τὰς εὐκαιρίας, αἵτινες τῷ ἐφαίνοντο εὐνοϊκαί, ἐνησχολεῖτο γράφων συγχρόνως πολλὰ ἔργα, καὶ τὸ πρῶτον γραφόμενον δὲν ἦτο καὶ τὸ πρῶτον δημοσιεύμενον· τούτου ἕνεκα εἶναι ἐνίοτε δυσχερὲς νὰ ὀρίσωμεν τὴν τάξιν χρονολογικῶς τῶν ἔργων του.

Ὁ Ἰσελῖνος αὐτὸς τῷ εἶχε συμβουλευσει, τὴν ἐκδοσιν ἐφημερίδος, ὡς τὸ κάλλιστον μέσον νὰ ἐφελεύσῃ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πολλῶν· ἤρξατο λοιπὸν τὴν 3 Ἰανουαρίου 1782 τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς καὶ ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἔτους. Καθ' ἐκάστην πέμπτην ἐδημοσιεύοντο ἕξ καὶ δέκα σελίδες εἰς σχῆμα 12 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Ein Schweitzer Blatt*, ἧτοι ἐφημερίς τῆς Ἑλβετίας. Τὸ ἄθροισμα τῶν ἐκδοθέντων φύλλων συγκροτεῖ δύο τόμους σπανιωτάτους καὶ ἥκιστα γνωστούς.

Τὰ θέματα ἐν αὐτοῖς ἦσαν ποικιλώτατα. Εὐρίσκει τις ἐκεῖ εἰδήσεις, μικρὰ ἠθικά διηγήματα, διαλόγους, μύθους, ποιήσεις. Ἄλλ' ἡ ποικιλία αὕτη εἶναι μᾶλλον κατ' ἐπίφασιν, ἢ πραγματικὴ. Ὑπὸ τὰς διαφορωτάτας ταύτας μορφὰς βλέπει τις ἀναφαινομένας πάντοτε ἰδέας ἀγαπητάς εἰς τὸν συγγραφέα· ὅσον προχωρεῖ, τόσον καθίστησι γνωστὰ τὰ ἀναμορφωτικά του σχέδια· οὕτω δὲ κατὰ τὴν κρίσιν ἡμῶν ἡ ἐφημερίς τοῦ Πε-

σταλότση προχωρεί ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους αὐξανομένης τῆς ἀξίας αὐτῆς καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος.

Ἐκ τοῦ 2 ἀριθμοῦ εὐρίσκει τις ἀπόσπασμα τοῦ ἔργου του περὶ βρεφοκτονίας. Αἱ ἰδέαι αἱ ἐκφραζόμεναι ἐν τῷ πονηματίῳ τούτῳ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἔργοις αὐτοῦ διήγειραν τὴν προσοχὴν τῶν ἐξοχωτέρων ἡγεμόνων τῆς ἐποχῆς ταύτης. Οὕτως ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ ὁ II καὶ ὁ μέγας δούξ Λεοπόλδος τῆς Τοσκάνης ἐζήτησαν ἀμφότεροι νὰ ἐφαρμόσωσι τὰς ἰδέας τοῦ Πεσταλότση πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν ὑπῆκων των, καὶ ἰδίως πρὸς τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς ποινικῆς νομοθεσίας καὶ τῆς καταστάσεως τῶν φυλακῶν. Πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν ἐπεφόρτισαν, ἐκεῖνοι μὲν τὸν ὑπουργὸν τῶν οἰκονομικῶν κόμητα Zinzendorf, οὗτος δὲ τὸν κόμητα Hohenheim νὰ συνάψωσι ἀλληλογραφίαν πρὸς τὸν συγγραφέα τοῦ *Λεονάρδου καὶ τῆς Γερτρούδης*.

Οἱ ἀριθμοὶ 19 μέχρι τοῦ 24 τῆς ἐφημερίδος ταύτης περιέχουσιν ἔκθεσιν ἐπανορθωτικοῦ συστήματος οὕτω τελείου, ὥστε ἤθελε τις πιστεύσει, ὅτι ἔχει γραφῆ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ παρόντος αἰῶνος καὶ ὅτι καὶ τὴν σήμερον θὰ ἠδύνατό τις νὰ το συμβουλευθῆ ἐπωφελῶς. Ὁ συγγραφεὺς ὑποβάλλει, ὅτι ἡγεμόνων, ὃν σημειοῖ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ δουκὸς Λεοπόλδου, ἔχει συμβουλευθῆ τὸν Ἄρνερ (τὸν ἄρχοντα τῆς Βονάλης ἐν τῷ *Λεονάρδῳ καὶ τῇ Γερτρούδῃ*) περὶ βελτίονος ὀργανισμοῦ χορηγηθησομένου εἰς τὰς φυλακάς. Ἀντιγράφει τὴν ἐπιστολὴν τοῦ δουκὸς, ἔπειτα τὴν ἐκτενῆ ἀπάντησιν τοῦ Ἄρνερ. Ἡ ἀπάντησις αὕτη εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ ὑπόμνημα, ὅπερ ὁ Πεσταλότσης ὑπέβαλεν εἰς τὸν μέγαν δούκα τῆς Τοσκάνης κατὰ τὴν αἴτησιν τοῦ ὑπουργοῦ του.

Δυστυχῶς διὰ τὸ μέγα δουκάτον ὁ Λεοπόλδος προσελήθη πρὸς ἀντικατάστασιν Ἰωσήφ τοῦ II ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς Αὐστρίας· ἀλλ' ἤδη εἶχε πράξει μέγιστον καλόν· καὶ ἐπιτρέπεται νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ἡ ἐπίδρασις τῶν ἰδεῶν τοῦ Πεσταλότση δὲν ἦτο ξένη εἰς τὰ ἐξαιρέτα νομοθετήματα, τὰ ὁποῖα πολλὴν χρόνον συνετέλεσαν, ἵνα ἡ Τοσκάνη βαδίξῃ ὡς πρόσκοπος τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὧν ἕνεκα ἔτι καὶ νῦν αἱ πεδιάδες τοῦ Ἄρνερ καλλιεργοῦνται ὑπὸ τοῦ καλλιτέρου λαοῦ τῆς Ἰταλίας.

Ἡ ἐκπαίδευσις κατέχει τὸ μέγιστον μέρος ἐν τῇ Ἑλβετικῇ ἐφημερίδι. Ἐν γένει ὁ Πεσταλότσης φαίνεται καὶ ἐν αὐτῇ μαθητῆς τοῦ Ρουσσώ, διακρίνεται ὁμοίως πάντοτε καθαρῶτατα τοῦ ἐκ Γενεύης φιλοσόφου διὰ τὸ λαϊκὸν καὶ πρακτικὸν αὐτοῦ πνεῦμα καὶ διὰ τὴν ὑπεροχὴν

ἣν ἀποδίδει εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἀνάπτυξιν. Δύναται δὲ νὰ κρίνη τις τοῦτο ἐκ τῶν ἐπομένων περικοπῶν.

Τόμ. II σ. 44. «Πᾶν ὅ,τι ἀνυψοῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τέρψεις πνευματικῶν, τοῦτο προσήκει αὐτῷ μᾶλλον. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι βεβαίως ὀρισμένος νὰ ἀναπτύσῃ ὅλας τὰς ιδιότητας καὶ κλίσεις, αἵτινες ἐδόθησαν αὐτῷ, καὶ ἐπομένως διὰ τοῦτο νὰ ὑψωθῆ εἰς τὸ ὕψος τῶν περιστάσεων, αἵτινες δύνανται νὰ συντελέσωσι καὶ χρησιμοποιοῦσιν τὴν ἀνάπτυξιν του ταύτην.»

Σελ. 24. «Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων δὲν ὑπολείπεται τοῖς κυβερνήταις καὶ τοῖς διδασκάλοις ἄλλο τι, ἢ νὰ διευθύνωσι τὴν πρόοδον τῶν φώτων καὶ τῶν τέρψεων τοῦ αἰῶνος τούτου συμφώνως πρὸς πᾶσαν τὴν ἰσχὺν καὶ πᾶσαν τὴν σοφίαν, ἣν κατέχουσιν, ὥστε ὁ λαὸς νὰ μὴ χάνῃ πᾶν ὅ,τι ἔχει καλόν, νὰ ἐννοῆ καλῶς ὅ,τι ὀφείλει νὰ πράττῃ ἐκουσίως ὅ,τι παρέχει εἰς αὐτὸν τροφήν.»

Σελ. 157. «Ἄνθρωποι, διατί λατρεύετε τῷ Θεῷ, ἢ ἵνα καθηγήσῃ ὑμᾶς αὐτοὺς καὶ ἐλευθέρωσῃ τῆς ἀμαρτίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπόκεισθε ἐπὶ τοσοῦτον μᾶλλον, ἐφ' ὅσον φοβεῖσθε τὸν Θεὸν ὀλιγώτερον καὶ λατρεύετε αὐτῷ ὀλιγώτερον;

Ἡ ὑπηρεσία, ἣν προσφέρετε τῷ Θεῷ, διαφυλάττει ὑμᾶς ἐκ τῶν μεγίστων κινδύνων. Εἶναι ὑπηρεσία, ἣν ἀποδίδετε ὑμῖν αὐτοῖς. Οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, ἢ ἐφ' ὅσον τυγχάνει ὑμῖν ὠφέλιμος.»

Σελ. 158. «Ὁ Θεὸς σου καὶ Σωτὴρ σου θέλει νὰ σὲ εἰσαγάγῃ διὰ τῆς νίκης τῶν παθῶν σου εἰς τὴν σοφίαν τοῦ βίου, καὶ διὰ τῆς σοφίας τοῦ βίου εἰς τὴν λατρείαν τοῦ παντοδυνάμου.»

Σελ. 159. «Ἡ ἀγάπη εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ μόνη ἀληθὴς λατρεία, ἣν ἀποδίδει οὗτος τῷ Θεῷ, καὶ ἡ μόνη πηγὴ τῆς ἀληθοῦς πίστεως. Μόνος ὁ Θεὸς ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ζωὴν. Ἄνευ ἀγάπης δὲν ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς, ἢ θάνατος καὶ ἀπώλεια.»

Ὁ ἄνευ ἀγάπης ἄνθρωπος εἶναι ἄνευ ἐλπίδος· ὁ δυστυχὴς, τὸν ὁποῖον νικῶσιν ὁ φόβος, τὸ μῖσος καὶ ἡ ὀργή, κεῖται ἐν ἀπελπισίᾳ. Αἱ καλλίτεροι δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου ἐκλείπουσιν, ὅταν οὗτος δὲν ἀγαπᾷ τὸν ἀδελφόν του, καὶ δὲν ἀγαπᾷ οὗτος τὸν ἀδελφόν σου, ὅταν δὲν ἐσβηταί τὸν Θεόν.»

«Οὕτω ἡ λήθη πρὸς τὸν Θεόν εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον αἰτία ἀδυναμίας καὶ θανάτου.»

Σελ. 167. «ὦ πατρίς μου! εἶθε νὰ δυνηθῆς νὰ παραδεχθῆς, ὅτι αἱ οἰκειακαὶ ἀρεταὶ ἀποφασίζουσι τὴν εὐτυχίαν τοῦ κράτους.»

Σελ. 171. «Ἐπὶ τοῦ θρόνου ἢ ἐπὶ τῆς καλύβης, ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐξίσου ἀνάγκην τῆς θρησκείας, καὶ καθίσταται τὸ δυστυχέστατον ὃν τῆς γῆς, ἐὰν λησμονῆ τὸν Θεόν του.»

Σελ. 173. «Βλέπε, ὦ ἄνθρωπε, τί εἶναι ὁ θνητὸς ἄνευ Θεοῦ· δὲν ἔχει τίποτε ἐπὶ τῆς γῆς, διότι δὲν ἐλπίζει τίποτε ἐν τῷ οὐρανῷ· ἀλλ' ὅστις φοβεῖται τὸν Θεόν, οὗτος ἔχει τὸ πᾶν ἐπὶ τῆς γῆς, διότι ἐλπίζει τὸ πᾶν ἐν τῷ οὐρανῷ.»

Σελ. 209. «Τὸ παιδίον ἐν τῷ κόλπῳ τῆς μητρὸς του εἶναι τὸ ἀσθενέστατον

των ζώων, ἀλλ' αισθάνεται τὰς πρώτας ἠθικὰς ἐντυπώσεις τῆς ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης».

Σελ. 211. «Ἡ ἠθικότης τοῦ ἀνθρώπου οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ ἀποτέλεσμα τῆς ἀναπτύξεως τῶν πρώτων συναισθημάτων τῆς ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης, ἃς ἐδοκίμασεν ἐν τῇ παιδικῇ του ἡλικίᾳ.»

Σελ. 218. «Ἡ πρώτη ἀνάπτυξις τῶν δυνάμεων τοῦ παιδὸς ὀφείλει νὰ πηγάζῃ ἐκ τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς πατρικῆς του οἰκίας· διότι ἡ ἐργασία αὕτη εἶναι ἀναγκαίως ἐκείνη, ἣν ἐννοοῦσιν ὅτε πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ κάλλιον, εἰς ἣν προσηλοῦται ἡ προσοχὴ τούτων, καὶ ἣν δύνανται κάλλιον νὰ διδάξωσιν. Ἄλλ' ἡ ἀνεξαρτητικὴ τῆς περιστάσεως ταύτης ἐργασία, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὰς ὑλικὰς χρεῖας, εἶναι οὐχ ἥττον τὸ βεβαιοτάτον θεμέλιον καλῆς ἀνατροφῆς.

«Τὸ διεγείρειν τὴν προσοχὴν τοῦ παιδίου, ἐξασκεῖν τὴν κρίσιν του, ὑποῦν τὴν καρδίαν εἰς εὐγενῆ συναισθήματα, ταῦτα εἶναι, πιστεύω, οἱ πραγματικοὶ σκοποὶ τῆς ἀγωγῆς· καὶ ποῖον εἶναι ἀσφαλέστερον μέσον νὰ ἐπιτύχῃ τις τούτους τοὺς σκοποὺς, ἢ τὸ ἀσκεῖν τὸ παιδίον ἐνώρως εἰς παντοδαπὰς ἐργασίας, ἃς ἀπαιτοῦσιν αἱ καθημεριναὶ ἐργασίαι τοῦ οἰκιακοῦ βίου;

«Οὐδὲν ἀσχετὸν κάλλιον τὴν προσοχὴν, ἢ ἡ ἐργασία ἐν γένει, διότι ἄνευ συντόνου προσοχῆς ἡ ἐργασία δὲν δύναται νὰ γίνῃ καλὴ, ἐκείνη δὲ ἡ ἐργασία εἶναι μάλιστα ἀληθής, ἥτις εἶναι κατάλληλος εἰς τοὺς παῖδας ἐν τῇ οἰκίᾳ, διότι ποικίλει ἀκαταπαύστως καὶ παντοδαπῶς καὶ ἐλκύει τὴν προσοχὴν ἐπὶ πολυαριθμῶν ποικίλων ἀντικειμένων.

«Οὕτως ἐπιδιδόμενος ὁ ἄνθρωπος ἐνώρως εἰς παντοδαπὰς ἐργασίας ἀποκτᾷ κρίσιν ὀρθήν, διότι πᾶσαι αὗται αἱ ἐργασίαι ἐκτελοῦνται ἐν ποικίλαις περιστάσεσιν, ἃς πρέπει τις νὰ ἐκτιμῆσῃ, ἵνα ἐπιτύχῃ· καὶ πᾶσα ἔλλειψις κρίσεως διακινδυνεύει τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῶν διὰ τρόπον, ὅστις δὲν βραδύνει νὰ γίνῃ φανερὸς εἰς τὸ παιδίον.

«Τέλος εἶναι καὶ ὁ καλλίτερος τρόπος τοῦ ἐξαγνίζειν τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ παρασκευάζειν αὐτὴν πρὸς πάσας τὰς οἰκιακὰς καὶ κοινωνικὰς ἀρετάς. Διότι διὰ νὰ διδάξῃ τις τὸ παιδίον τὴν ὑπακοήν, τὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὴν ὑποστήριξιν, πιστεύω, ὅτι οὐδὲν δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ ἐργασίαν, εἰς ἣν παραδίδεται τις τακτικῶς μεθ' ἀπάσης τῆς οἰκογενείας του καὶ μετὰ τῶν συνηθειῶν τῆς οἰκίας.

«Καθόλου δ' εἰπεῖν ἡ τέχνη καὶ τὰ βιβλία οὐδαμῶς δύνανται νὰ ἀντικατατάσωσι τὴν ἐργασίαν. Ἡ καλλίτερα ἱστορία, ἡ εἰκὼν ἢ πλεόν συγκινητικὴ, ἣν ὁ παῖς εὐρίσκει ἐν τινὶ βιβλίῳ, δὲν εἶναι δι' ἐκεῖνον εἰμὴ εἶδος ἐνουπνίου, πρᾶγμα τι τὸ ὅποσον δὲν περιέχει πραγματικότητα, καὶ τὸ ὅποσον στερεῖται ἀπολύτου ἀληθείας· ἐνθ' ἅπαν ὅ,τι ὑποβάλλεται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς του, εἰς τὸ δωματίον τῆς οἰκογενείας, συνδέεται εἰς τὴν συνείδησίν του διὰ χιλίων εικόνων, εἰς πᾶσαν τὴν ἐμπειρίαν του, εἰς τὴν τῶν γονέων του, τῶν γειτόνων του, καὶ τὸν ὁδηγεῖ ἀσφαλῶς εἰς ἀληθῆ γνῶσιν τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰς ἀληθὲς πνεῦμα παρατηρήσεως.»

Ὅφειλομεν νὰ καταστήσωμεν γνωστὴν περικοπὴν τινὰ τῆς Ἑλβετικῆς ἐφημερίδος, ὅπου εὐρίσκομεν τὴν πρώτην ἐνδειξιν τῆς γνώμης, ἥτις

κατέστη ἡ κυρία βᾶσις τῆς μεθόδου τῆς ἀγωγῆς τοῦ Πεσταλότση, δηλαδὴ τὴν ἀναλογίαν τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τὴν φυσικὴν τοῦ φυτοῦ, δηλαδὴ τὸν ὄργανισμὸν τῆς ἀγωγῆς.

Ἀναγινώσκωμεν ἐν τῷ I τόμῳ ἐν σελίδι 407.

«Θερινὴ ἑσπέρα! τίς δύναται νὰ σὲ περιγράψῃ; Ὅταν σὺ ἔρχεσαι τέλος μετὰ ἡμέραν καταπιεζούσης θερμότητος;

«Πᾶν ὅ,τι ἀναπνέει, ἀπολαύει τῆς δροσερότητός σου· πᾶν ὅ,τι ἀναπνέει, ἔχει χρεῖαν σοῦ.

«Ἡ δορκὰς κεκρυμμένη εἰς τὸ δάσος ἐξέρχεται ἐκ τοῦ καταφυγίου της, ἵνα ἔλθῃ καὶ ἀναπνεύσῃ καὶ βοσκήσῃ ἐν τῇ πεδιάδι.

«Τὰ ποίμνια ὠσαύτως σκιρτῶντα ἀπολαύουσι τῆς δροσερᾶς χλόης.

«Καὶ ὁ ἄνθρωπος, καταπιεστικῶς ἐκ τῆς θερμότητος τῆς ἡμέρας παραδίδεται εἰς ἀνάπαυσιν μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ἡλίου.

«Ἡμέρα θερινή! διδάξον τὴν κάμπην ταύτην, ἥτις ἔρπει ἐπὶ τῆς γῆς, ὅτι οἱ καρποὶ τοῦ βίου σχηματίζονται ἐν τῇ μέσῳ τῶν καταιγίδων τῆς σφαίρας ταύτης· ὅτι ὅμως ἵνα ὠρμάσωσιν, ἔχουσι χρεῖαν ὠσαύτως τῆς ἡσυχου βροχῆς, τῆς λαμπρᾶς δρόσου καὶ τῆς δροσιζούσης ἀναπαύσεως τῆς νυκτός.

«Διδαξόν με, ἡμέρα θερινή, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, πεπλασμένος ἐκ τῆς ἰλῶος τῆς γῆς, αὐξάνει καὶ ὠριμάζει ὡς τὸ φυτὸν τὸ προσκεκολλημένον εἰς τὸ ἔδαφος.»

Μίαν ἔτι περικοπὴν καταχωρίζωμεν ἐκ τῆς Ἑλβετικῆς Ἐφημερίδος, ἥτις ἔσται ἡ τελευταία. Δι' ὀλίγων στίχων ὁ Πεσταλότσης αὐτὸς ἀπεικονίζει τὸν χαρακτῆρά του δι' ὕψους ὄλως πρωτοτύπου καὶ συγκινητικοῦ. Ἡ περιγραφή αὕτη ἀπαντᾷται περὶ τὸ τέλος τῆς εἰσαγωγῆς. Ἐπειδὴ εἶχον κατηγορήσει τὸν συγγραφέα, ὅτι ἦτο ἔτι ὀλίγον παῖς, ἀποκρίνεταί οὕτω.

«Θέλω νὰ εἶμαι τοιοῦτος (παῖς) μέχρι τοῦ τάφου· εἶναι τόσον ἡδὺ νὰ εἶναι τις ὀλίγον παῖς, νὰ πιστεύῃ, νὰ ἐμπιστευθῆται, νὰ ἀγαπᾷ, νὰ ὑποπίπτῃ εἰς τὰ σφάλματά του, εἰς τὰς πλάνας του, εἰς τὴν μανίαν του· νὰ εἶναι τις καλλίτερος καὶ ἀπλούστερος πάντων τῶν πονηρῶν, καὶ ἕνεκα τῆς κακίας τούτων νὰ καθίσταται τέλος σοφώτερος αὐτῶν. Εἶναι εὐτύχημα νὰ πιστεύῃ τις πάντοτε εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων, ἐναντίον παντός, ὅ,τι βλέπει καὶ ἀκούει· καὶ ὅταν ἀπατάται καθ' ἡμέραν, νὰ ἔχῃ ἐμπιστοσύνην καθ' ἐκάστην ἡμέραν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, καὶ νὰ συγχωρῇ τὸν φρόνιμον ὡς καὶ τὸν τρελλὸν τοῦ κόσμου τούτου, ὅταν ἕκαστος τούτων τὸ καθ' ἑαυτὸν ζητοῦσι νὰ μᾶς ἀποπληψῶσιν.»

Οἱ δύο τόμοι τῆς Ἑλβετικῆς ἐφημερίδος εἶναι βεβαίως ἐν τῶν ἀξιο-

σημειώτων προϊόντων τοῦ πνεύματος τοῦ Πεσταλότση· ὁ πλοῦτος, ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ σκέπτεσθαι ἀναπτύσσονται ἐλευθέρως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ξένης ἐπιρροῆς.

Ἐχομεν εἶπει, ὅτι ἡ ἀγωγή κατεῖχεν ἐν τῇ ἐφημερίδι ἐκείνῃ τὸ μέγιστον μέρος· ἐκ πρώτης ὄψεως ἠδύνατό τις νὰ κρίνῃ ἄλλως. Αἰτιον δὲ τούτου εἶναι, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει ἐκεῖ πρὸ πάντων τὴν καθόλου ἀγωγήν τῆς ἀνθρωπότητος σχετικῶς πρὸς τὰ ἦθη καὶ τὰς συνηθείας αὐτῆς, πρὸς τὸν κοινωνικὸν ὀργανισμόν καὶ τὸ πολίτευμα τῶν λαῶν. Διὰ τοῦτο ἡ πολιτικὴ συζητεῖται ἐν τῇ ἐφημερίδι ἐκείνῃ σπουδαιότερον.

Ἄλλ' ὁ Πεσταλότσης ἐζήτηε ἀναμορφώσεις καὶ αὐταὶ δὲν ἤρρεσκον εἰς τὴν λογίαν τάξιν τῶν ἀναγνωστῶν του· ἐδίδασκεν ἐν τῇ ἐφημερίδι, ἴσως πρωϊαίτερον τοῦ πρέποντος, τὴν κατάργησιν τῆς θανατικῆς ποινῆς, οὐχὶ ὅμως πρωϊαίτερον διὰ τὴν Τοσκάνην, ἐν ἣ τότε ἤδη ἐθεωρήθη καλὴ ἡ ἀναμόρφωσις αὕτη, διαταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ μεγάλου αὐτῆς δουκὸς Λεοπόλδου. Ἐξ οἷας δὴ ποτ' οὐκ ὅμως αἰτίας οἱ συνδρομηταὶ ἐξέλιπον τῆς Ἑλβετικῆς ἐφημερίδος καὶ ἐδέησε νὰ διακόψῃ αὐτὴν ὁ Πεσταλότσης εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἔτους.

Μετὰ τοῦ τετάρτου τεύχους τοῦ Λεονάρδου καὶ τῆς Γερτρούδης, ὅπερ ἐφάνη τῷ 1887, περατοῦται ἡ πρώτη σειρά τῶν δημοσιεύσεων τοῦ Πεσταλότση. Δέκα ἔτη σιωπῆς ἐπηκολούθησαν αὐτῷ· κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον ἐξετελέσθη ἡ μεγάλη γαλλικὴ ἐπανάστασις, καὶ ὀφόμεθα ἀνοιγομένην νέαν φάσιν ἐν τῷ φιλολογικῷ βίῳ τοῦ παιδαγωγοῦ φιλοσόφου. Σταθῶμεν στιγμὴν τινα, δεῖξωμεν τίνες ἦσαν αἱ ιδέαι του ἐν τῷ τέλει τῆς πρώτης ταύτης περιόδου τῆς συγγραφικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας.

Ὡς ἀφετηρία τοῦ ἔργου του ὑπῆρξεν ἡ πρὸς τὸν πτωχὸν λαὸν εὐσπλαγχνία του. Εἶχεν ἀνεύρει, ὅτι τὸ κακὸν δὲν δύναται νὰ θεραπευθῇ μήτε διὰ τῆς ἐλεημοσύνης μήτε διὰ τῆς νομοθεσίας, μήτε διὰ τοῦ λόγου. Ἡ ἀγωγή παρίστατο ἐν ἐκείνῳ ὡς τὸ μόνον δραστηκὸν φάρμακον, ἀλλ' ἦτο ἀναγκαία ἀγωγή κατορθουμένη διὰ τῆς πείρας τοῦ κόσμου, ἥτις τίθησι εἰς ἔργον πάσας τὰς σωτηρίας δυνάμεις, αἵτινες εὐρίσκονται ἐν σπέρματι εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀγωγήν, εἰς ἣν τὸ τέκνον ὑπῆρξε πάντοτε ἐνεργόν. Διὰ τοῦτο ἤθελε τρόπον τινα νὰ συγχωνεύσῃ τὸ σχολεῖον μετὰ τὴν ἐργασίαν τῶν ἀγρῶν ἢ τοῦ ἐργοστασίου, καὶ νὰ σχηματίσῃ ἐκ τῆς μίξεως τούτων ἓν μόνον πρᾶγμα, ἓν πρᾶγμα ζῆν, ἐλευστικόν, ἄρτον ἐπιούσιον καὶ συγχρό-

νως ἄσκησιν ἐνισχυτικὴν καὶ σωτήριον τῆς καρδίας, τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος.

Ἄποτυχὸν τοῦ σκοποῦ του, ὅστις ἦτο νὰ παράσχῃ τῷ κόσμῳ παράδειγμα πρακτικὸν τοῦ τρόπου τούτου τῆς ἀναγεννήσεως, ἠθέλησε νὰ γνωρίσῃ αὐτὸν διὰ τῶν συγγραμμάτων του, καὶ ἐξέθηκε τούτον, οἷον ἔκρινεν εὐχρηστον ἐκάστω, καὶ πραγματοποιησίμῳ εἰς ἕκαστον χωρίον καὶ εἰς ἐκάστην οἰκογένειαν. Τότε παρεστάθησαν αὐτῷ ὡς κωλύματα, πρῶτον αἱ μηχανικαὶ καὶ ἀσυνεῖδητοι συνήθειαι τοῦ σχολείου καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἔπειτα τὰ ἦθη, αἱ προλήψεις καὶ τὰ μεσότοιχα τὰ παρεντιθέμενα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον κοινωνικὸν εἰς τὸν πολιτικὸν ὀργανισμόν τῆς ἐποχῆς του. Ταῦτα ἦσαν τὰ τελευταῖα ἐμπόδια, τὰ ὅποια κατεπολέμει ὁσάκις συνέπιπτε λόγος περὶ τῆς πολιτικῆς, καθὼς δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐν τοῖς πολυαριθμοῖς περικοπαῖς, ἃς ἔχομεν ἀναφέρει.

(Ἔπεται συνέχεια).

ΒΑΣΕΔΟΦΙΟΣ

(Συνέχ. ἰδ. φυλλ. ε'. σελ. 246. καὶ τέλος)

Τῷ Βασεδοφίῳ ἀνήκει ἡ ἀναμφισβήτητος ὑπηρεσία ὅτι διὰ τούτου εἰσήγαγεν εἰς τὴν Γερμανίαν τὴν πρώτην παιδαγωγικὴν τρικυμιώδη καὶ ὀρηκτικὴν περίοδον, ὥστε οὗτος, ὡς ὁ Νείμερος λέγει, ἔν ἐκ τῶν πολλῶν λησμονηθέντων ἀντικειμένων, εἰς ὃ πολλὰ ἡ ἀνθρωπότης ὀφείλει, καὶ ἐφ' οὗ τὸ πᾶν ἐπερείδεται, ἐκ νέου ἐξήγειρεν ὅτι αὐτὸς ἐγνώρισεν ὡς πρὸς τοῦτο νὰ ἐξεγείρῃ τὴν προσοχὴν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν, ἀπέκτησε τὴν συμμετοχὴν τῶν κυβερνήσεων καὶ ἐδίδαξεν αὐτὰς πάλιν νὰ αἰσθανθῶσιν, ὅτι ἦσαν ὑπόχρεοι διὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν πολιτῶν καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν εὐτυχίαν, ὅπου αὐτοὶ οὗτοι δὲν ἐπεχειροῦν τι, ἐκεῖ τὰς ἐργασίας τῶν ἀναμορφωτῶν τῶν σχολείων νὰ ὑποστηρίζωσι, νὰ διευκολύνωσι καὶ νὰ προάγωσι! Μετὰ ζήλου δὲ ἀνέλαβε τὴν πρώτην δοκιμὴν τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἀναμορφώσεως κατὰ τὰς ιδέας τοῦ Mortairriou καὶ τοῦ Ρουσσώ. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ τιμὴ ὅτι ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τοῦ σχολείου ἐπὶ τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς τοῦ μαθητοῦ. Ἀπεμάκρυνε τῶν παιδῶν πάντα τὰ δεσμά, ἅτινα τὴν ἀνάπτυξιν τῶν αἰσθητηρίων καὶ τῶν μελῶν ἐμποδίζουσι, καὶ

ἐπέτρεπε τοῖς παισὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν κίνησιν. Ἄλλην ὑπηρεσίαν προσήνεγκεν ἐπιστήσας τὴν προσοχὴν εἰς τὴν μητρικὴν γλῶσσαν καὶ τὰς πραγματικὰς γνώσεις, αἵτινες μέχρι τοῦδε παρημελοῦντο. Ἐζήτει ὅπως οὐχὶ μόνον ἐπιμελοῦνται τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν νέων. Τὰ ἀντικείμενα τῆς καθημερινῆς παρατηρήσεως ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιῶνται ὡς μέσα διδασκαλίας καὶ πᾶσα διδασκαλία νὰ ἀπορρέῃ ἐκ τῶν συγκεκριμένων ἀντικειμένων τῆς ἐποπτείας καὶ παρατηρήσεως ὡς βοήθημα πρὸς τοῦτο ὠρίζετο τὸ μετ' εἰκόνων στοιχειῶδες βιβλίον του. Διὰ τοῦτου κατώρθωσε τὴν ἐν τῷ σχολείῳ διδασκαλίαν ἐν ζωηρᾷ σχέσει μετὰ τοῦ βίου νὰ θέσῃ. Σπουδαίως συνετέλεσε καὶ ἡ ἀκούραστος αὐτοῦ ἐνέργεια καὶ ἡ ἐνεργητικὴ αὐτοῦ διαγωγή, ὥστε νὰ κατωρθώσῃ νὰ ἐξεγείρῃ τὴν προσοχὴν πάντων καὶ αὐτῶν τῶν ἡγεμόνων καὶ βασιλέων περὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ σχολείου, καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὸ διὰ τοῦτου ἀντικείμενον ἐνδιαφέροντος. Βελτίους παιδαγωγικαὶ ἀρχαὶ διεδόθησαν εἰς τὸν λαόν, καλὰ βιβλία ἐπεξεργάσθησαν, καὶ ἡ προσοχὴ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐστράφη καὶ εἰς τὴν θεραπείαν τοῦ σώματος. Νέαν ὤθησιν διὰ τῶν ἐνεργειῶν τούτων ἔλαβε καὶ ἡ μόρφωσις τῶν διδασκάλων.

Οὕτω, ἡ ἀποστολὴ τοῦ Βασεδόφιου προσέβη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τὰς ἰδέας τοῦ Ρουσσῶ ἐπὶ τοῦ γερμανικοῦ ἐδάφους νὰ ἐγκαθιδρώσῃ. Εἶναι παράδοξον φαινόμενον ὅτι ἀμφότεροι οὗτοι οἱ πρωτεύοντες παιδαγωγοὶ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ ἐν τῷ βίῳ των καὶ ἐν τῇ ἐνεργείᾳ των κατὰ πολλὰ συμφωνοῦσιν. Ἀμφότεροι ἐστερήθησαν τῆς ὠφελιμοτάτης ἐπιρροῆς τῆς οἰκογενείας, καὶ ἴσως ἡ αἴσθησις τῆς ἐλείψεως ταύτης ἐν τῇ ἀνατροφῇ των ἦτο τὸ αἷτιον, ὅπερ τοὺς προέτρπε, ὅπως εἰς τοὺς ἄλλους καλλιτέραν νὰ παράσχωσιν. Ἀμφότεροι ἀνωμολόγησαν ὅμως τὴν ἀνικανότητά αὐτῶν ὡς παιδαγωγῶν, ἣν ὁ Ρουσσῶ μετ' ἐπαινετῆς παρρησίας ἐδήλωσεν. Ὁ Βασεδόφιος δὲν εἶχε χρεῖαν τῆς ὁμολογίας ταύτης, τὰ ἀποτελέσματα τῆς πρακτικῆς αὐτοῦ ἐκπαιδευτικῆς ἐνεργητικότητος διὰ τὸν φιλανθρωπισμὸν ἔλεγον τοῦτο καθαρῶς ἀπεκάλυπτον ἀμφότεροι τὰ ἐλαττώματα, δὲν ἐγνώριζον ὅμως ν' ἀποδώσωσι τὰ κατὰλληλα φάρμακα. Ὡς ὁ Ρατίχιος, ὁ Κομένιος, καὶ ὁ Πεσταλότσης, ἀνέμενε καὶ ὁ Βασεδόφιος πᾶσαν θεραπείαν ἐν τῇ ἐκπαίδευσίᾳ οὐχὶ ἐκ τῆς ἰκανότητος καὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ μαθητοῦ, οὐχὶ ἐκ τῆς προσωπικότητος τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ ἐκ μιᾶς αὐτοσωτηριώδους μεθόδου. Διὰ τοῦτο προσκαλεῖ ἐν μιᾷ αὐτοῦ δηλώσει νὰ τῷ ἀποστειλῶσι τὰ παιδιὰ «πρὸς εὐτυχῆ νεανικὴν ζωὴν ἀβεβαίαν καὶ οὐχὶ ἐπι-

τυχῆ παιδευσιν ἔχοντα.» Παρ' ἡμῖν ἐλαχίστη εἶναι ἡ ἀπομνημόνευσις. Πρὸς ἐπιμέλειαν τῶν μαθημάτων οἱ μαθηταὶ οὔτε ἐξαναγκάζονται, οὔτε τιμωροῦνται. Ἄλλ' ὅμως ὑποσχόμεθα διὰ τοῦ καλοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας ἡμῶν καὶ διὰ τῆς συμφωνίας ταύτης μετὰ συμπάσης τῆς φιλανθρωπιῆς ἀνατροφῆς καὶ τοῦ τρόπου τοῦ ζῆν τοῦλάχιστον διπλασίαν πρόβον ἐν ταῖς σπουδαῖς, ἢ ὅση ἐν τοῖς καλλιτέροις σχολείοις, οἰκοτροφείοις καὶ γυμνασίοις κατορθοῦται. Καὶ ἰδιαιτέρως ὑποσχόμεθα μείζονα θεραπείαν τοῦ ὑγιοῦς λογικοῦ δι' ἀσκήσεως τοῦ ἀληθοῦς φιλοσοφικοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι. Ἡ νεολαία διδάσκεται χωρὶς παρά πολὺ νὰ κήθηται, μᾶλλον ἐν ὑπαίθρῳ, παρά ἐν τοῖς δωματίοις τῶν παραδόσεων. Παρ' ἡμῖν γλῶσσά τις, ὅπως ἐννοῆται καὶ καθὼς ἡ μητρικὴ γλῶσσα ὀμιλῆται καὶ γράφεται ἄνευ κανόνων, ἀπαιτοῦνται 6 μῆνες. Ἐξ ἀκόμῃ μῆνες ἀπαιτοῦνται διὰ γραμματικὰ γυμνάσματα, ὅπως καταστήσωμέν τινα τέλειον γάλλον ἢ λατῖνον, ἐνῶ διὰ νὰ καταστῇ τοιοῦτος ἐν τοῖς κοινοῖς σχολείοις ἀπαιτεῖται ἰδιαιτέρα τις τύχη, ἰδιαιτερόν τι πνεῦμα, καὶ ἰδιαιτέρως τις κόπος.»

Τὸ ἐκπαιδευτικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα εἶναι ἡ ἀγωγή πρὸς τὴν ἀληθῆ ἀνθρωπισμὸν. «Τὰ πράγματα ἡμῶν λέγει, δὲν εἶναι οὔτε καθολικά, οὔτε λουθηρανικά ἢ διαμαρτυρούμενα, ἀλλὰ χριστιανικά. . . Εἴμεθα φιλανθρωπισταὶ ἢ κοσμοπολιταί. Τὴν μοναρχικὴν κυριαρχίαν τῆς Ρωσσίας ἢ τῆς Δανίας ἐν ταῖς διδασκαλίαις καὶ ἐν ταῖς γνώμαῖς ἡμῶν δὲν θὰ θέσωμεν ἐν ἥσσονι μοίρᾳ τῆς ἐλβετικῆς ἐλευθερίας. Κατὰ γενικὸν ὅρον θὰ καταστήσωμεν προσινεῖς πρὸς πάντας τοὺς φίλους τῶν χριστιανικῶν δογμάτων, καὶ τὰ διδακτικὰ ἡμῶν βιβλία θὰ ἦναι ἀπηλλαγμένα θεολογικῶν δοξασιῶν.» Κατ' αὐτὸν ἡ νεολαία πρέπει νὰ ἀνατραφῇ ὅλως κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ Ρουσσῶ μόνον ἐν τῇ φυσικῇ θρησκείᾳ. Ἐν τῇ θεμελιώδει ἐννοίᾳ πασῶν τῶν θρησκειῶν ἐν τῷ Θεῷ καὶ τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ διὰ τῆς ἀγαθοεργίας συναντῶνται οἱ θρησκευτικοὶ ἄνθρωποι πάντων τῶν χρόνων καὶ πάντων τῶν λαῶν. Ἡ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν πίστις ἀνήκει εἰς χρόνους μεταγενεστέρους. Πρέπει τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν θρησκείαν νὰ ἀπλοποιήσωμεν καὶ εὐαρέστους εἰς τὴν νεολαίαν νὰ καταστήσωμεν, ὅπως ἀγαπήσῃ αὕτη ταύτας. Δὲν πρέπει τὴν φυσικὴν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν κλίσιν νὰ καταπιέζωμεν, ἀλλὰ μόνον νὰ καθοδηγῶμεν. Ἐκ φύσεως οἱ παῖδες εἶναι ἀγαθοί· ὁ περιορισμὸς τοῦς καθιστᾷ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χειροτέρους. Ἡ φιλανθρωπία δέον νὰ ἦε ἡ τάσις πάσης ἀνατροφῆς. — Ὁ Βασεδόφιος ἦτο ὁ μετὰ λελογισμένης κρίσεως κατανοήσας τὰ ἐλαττώματα τῆς μέ-

χρησιμότητος ἐκπαιδεύσεως, τὴν ἀμέλειαν τῆς θεραπείας καὶ μορφώσεως τοῦ σώματος, τὸν κατὰ παράδοσιν μηχανισμόν τὸν ἐρειδόμενον ἐπὶ ἀπλῆς ἀπομνημονεύσεως, τὴν ἔλλειψιν πρὸς τὴν ἀρμόζουσαν ἐκτίμωσιν τῆς μητρικῆς γλώσσης καὶ τῶν ἐπιστημῶν· οὗτος ἦν ὁ ζητήσας διὰ τῆς τοι-σθείσης πρακτικῆς ὠφελείας τῆς διδασκαλίας νὰ χαράξῃ τὴν ἀληθῆ σχέσιν, ἥτις ὑπάρχει μετὰ τὸ τοῦ σχολείου καὶ τοῦ βίου καὶ ὁ θεὸς λαμπρὸν πρό-τυπον εὐπροσηγόρου ἀνατροφῆς τῆς νεολαίας ἐν τῷ Φιλανθρωπινῷ του.

“Ὅτι τῷ ἔλειπε εἶναι τὸ ἠθικὸν ἐκεῖνο πνεῦμα, ὅπερ τοὺς ἀγῶνας ἐνὸς Φράγγε, ἐνὸς Κομενίου καὶ Πεσταλόττη ἐνεψύχου καὶ οὐ τὴν θέσιν παρ’ αὐτῷ κατέλαβε τὸ πνεῦμα τῆς ἐργασίας—ὁ χρηματισμός. Ἐν τῇ μεθόδῳ του πλανᾶται οὐχὶ σπανίως εἰς ἀνυποστηρίκτους παιδαγωγικὰς δοκιμασίας καὶ ἀγυρτείας. Ἡ ψυχρὰ καὶ καθαρὰ σκέψις, ἥτις οὐδεμίαν ἀνέχεται γλυκυθυμίαν, ὡς ὑπερβολὴν τῆς ἀρχῆς τῆς ἀτομικῆς ὠφελείας, ἥτις τὴν ἀξίαν τῆς κλασικῆς μορφώσεως παραγνωρίζει καὶ τὸ ποιητικὸν ἰδανικὸν καταστρέφει, ταῦτα δύνανται νὰ εἶναι αἱ κυριώτεραι ἐλλείψεις τῆς φιλανθρωπικῆς ἀγωγῆς. Ἐνεκα τούτου ἠδύνατο ὁ Βασεδόφιος διὰ τῶν πλασματῶν του τοὺς συγχρόνους του νὰ τυφλώσῃ, χωρὶς ἐν τούτοις τε-λεσιουργῶν ἐπίδρασιν νὰ ἐξασκήσῃ. Ἐν τούτοις ἐκ τοῦ ἐν Δεσσάου Φιλανθρωπικοῦ ἐξέδραμε τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἑλβετίαν καὶ μέγα μέρος τῆς Εὐρώπης μεγάλη παιδαγωγικὴ ἀναμόρφωσις καὶ κίνησις. Ἐντὸς ὀλίγου ἰδρύθησαν πανταχοῦ ἐκπαιδευτήρια κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Φιλανθρωπικοῦ. Κατὰ πρῶτον ἴδρυσεν τοιοῦτόν τι ὁ Ὀδυσσεὺς Salis κατὰ τὸ ἔτος 1775 ἐν Marschlins τῆς Ἑλβετίας καὶ ὁ Κάμπε ἐν Ἀμβούργῳ. Ἀμφότερα ὅμως ἐπὶ μικρὸν διήρκεσαν, καὶ τὴν σήμερον ὑφίσταται μόνον τὸ ἐκπαιδευτήριον τοῦ Σάλτζμανν ἐν Schnepfenthal παρὰ τῇ Γόττη ἰδρυσθὲν τῷ ἔτει 1784. «Ἡ φιλανθρωπικὴ σχολὴ δὲν ἐπέδρασε μόνον διὰ τῶν τοιούτων καθιδρυμάτων, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ διὰ πληθῆος συγγραφῶν φιλοπονηθεισῶν χάριν τῶν νέων καὶ τῶν ἡλικιωμένων, ὧν ὑπερεπληρώθη ἡ Γερμανία. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν παιδαγωγῶν, οἵτινες συνέγραψαν ἴστατο ὁ Κάμπε. Μεταξὺ τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ χάριν τῶν παιδίων ὁ Ροβινσὼν ὁ νεώτερος ἔτυχε πλείονος ἐκτιμῆσεως. Πρὸς ἐκδο-σιν τούτου προὔτραπη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ρουσσὼ τὸν Ροβινσὼνα τοῦ Δεφουὲ συνέστησεν ἐπιμύνης ὡς βιβλίον τὰ μάλα ἀρμόζον εἰς παιδας.—Ἐπεδοκιμάσθησαν ὡσαύτως αἱ ὑπὸ τοῦ Κάμπε ἐκδοθεῖσαι περιγραφαὶ ταξιδιῶν καὶ ἰδίως ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἐπίσης ἡ ἀληθῆς ποιητικὴ ὕλη ἀποψυχραίνεται

διὰ πληκτικῶν καὶ διὰ παιδας λίαν ψυχρῶν παρατηρήσεων. Μεταξὺ τῶν ἔργων, ἅτινα ὁ Κάμπε συνέγραψε διὰ παιδαγωγοὺς ἢ «ἀνα-θεώρησις τῆς καθόλου σχολικῆς καὶ διδακτικῆς παιδείσεως» κτελεγε τὴν πρώτην θέσιν. Τὴν ἐξέδωκε ἐν συνεργασίᾳ μετ’ ἄλλων ὁμοφρό-νων αὐτῷ διδασκάλων καὶ παιδαγωγῶν τοῦ Resewity τοῦ Elers τοῦ Trapp καὶ ἄλλων. Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ εὐρίσκει τις μεταφρά-σεις τῶν σκέψεων τοῦ Locke περὶ ἀγωγῆς, τοῦ Αἰμιλίου τοῦ Ρουσσὼ· πραγματεύεται ἐν αὐτῷ ὁ Κάμπε τὰ σπουδαιότατα παιδαγωγικὰ ζητή-ματα, ἰδίως δ’ ἐκεῖνα, ἐν οἷς ἐνυπάρχει ἀντίθεσις τῆς νέας πρὸς τὴν πα-λαιὰν σχολήν. Μετὰ τὸν Κάμπε ἐπέδρασε κατὰ πλείστον μέρος ὁ Salzmann διὰ τῶν παιδαγωγικῶν αὐτοῦ διατριβῶν. Ἡ ἐπίδρασις τῶν φιλαν-θρωπιστῶν περὶ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος ἦτο λίαν ἀσθενής, μέχρις ὅτου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἐνάτου ἀρχεται νέα ἐποχὴ με-ταρρυθμίσεων μετὰ τῆς ἰδρύσεως ἐν Burgdorf Πεσταλοτσιῶν ἐκπαι-δευτηρίου καὶ οἱ ὅλως θεωρητικοὶ Πεσταλοτσισταὶ ἔλαβον τὴν θέσιν τῶν ὅλως πρακτικῶν Φιλανθρωπιστῶν. Τὴν σήμερον τὸ ὄνομα Φιλανθρωπι-νὸς ὑπάρχει ἔτι, ἀλλὰ κατήνησε ἐμπαικτικὴ προσωνυμία, δι’ ἧς εἰκονί-ζουσι τοὺς ἐπιπολαίους παιδαγωγικοὺς ἀγῶνας». (Raumer.)

(Ἐκ τοῦ Eneyklopädisches Handbuch der Erziehungskunde Lindner)

Ν. Ι. ΑΓΚΩΝΑΚΗΣ

ΑΙ ΟΥΣΙΩΔΕΣΤΕΡΑΙ

ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΕΙΣ ΜΟΡΦΑΙ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

*Ἐννοιαὶ καὶ εἶδη τῶν μορφῶν ἐν γένει.

*Ὁ διδάσκων διδάσκαλος διαχειρίζεται τὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν ἥτοι τὰς διαφορικὰς αὐτῶν δυνάμεις. Ὅτι ὁ μαθητὴς ἀναλαμβάνει παρὰ τοῦ διδασκάλου εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, δυνάμεθα νὰ τὸ συμπεριλά-

βωμεν ὑπὸ ἓν ὄνομα τὸ τῶν παραστάσεων, ὧν αἱ μὲν εἰσιν αἰσθηταὶ ἢ συγκεκριμένοι, εἰλημένοι ἐκ τῶν πραγμάτων τοῦ ὄρατου κόσμου, αἱ δὲ νοηταὶ ἢ ἀφηρημένοι, αἱ δὲ ἰδανικαί. Ἐκ τούτων τῶν παραστάσεων πρέπει νὰ διδαχθῇ τὸ πνεῦμα τοῦ μαθητοῦ νὰ πλάττη νέας ἐννοίας, κρίσεις καὶ συμπεράσματα. Παραστάσεις γεννῶνται κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ μαθητοῦ κυρίως διὰ τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς εἰκόνος. Ἀλλὰ πόσον ποικίλαι εἰσιν αἱ παραστάσεις καὶ πόσον δύσκολόν ἐστι πολλάκις, ἵνα καταστῇ ὁ μαθητὴς ἱκανός, ὅπως σκέπτηται καθαρῶς καὶ εὐκρινῶς τὰς παραστάσεις τῆς καθημερινῆς διδασκαλίας ;

Τὸ εἶδος καὶ ὁ τρόπος, καθ' οὓς ὁ διδάσκαλος διεγείρει ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ μαθητοῦ κατὰ τὴν διδασκαλίαν παραστάσεις καὶ σκέψεις, ἄγει αὐτὸν εἰς καθαρότητα καὶ εὐκρίνειαν, ἀνυψοῖ τὸ πνεῦμα τοῦ μαθητοῦ καὶ ἐν γένει μεταβιβάζει εἰς αὐτὸ πνευματικὴν ὕλην καὶ καθιστᾷ αὐτὴν ζῶν κτῆμα, αὐτὰ ὀνομάζονται μορφῇ, τρόπος καὶ κατὰ τὴν στενωτέραν σημασίαν τῆς λέξεως μέθοδος τοῦ διδάσκειν ἢ μέθοδος τῆς διδασκαλίας.

Ἐπάρχουσι λίαν διάφοροι μορφαὶ τῆς διδασκαλίας. Ὅταν ὁ διδάσκαλος πρότασιν τινα, ῥητόν, ἄσμα, ἢ διήγησιν τμηματικῶς προαπαγγέλλῃ καὶ τὰ παιδιὰ μετ' αὐτὸν ἐπιλέγουσιν ἐπὶ τοσοῦτον, μέχρις οὗ καλῶς ἐντυπώσωσι τὸ προαπαγγελλόμενον, τότε τὰ παιδιὰ ἀποστηθίζουσιν αὐτὸ τὸ τοιοῦτον δὲ εἶδος τοῦ μαθῆναι καὶ τὴν μορφήν ταύτην τῆς διδασκαλίας, καλοῦσιν ἀπομνημονευτικὴν. Ὁ διδάσκαλος δύναται καὶ διὰ συνεχοῦς καὶ ἀδιακόπου λόγου νὰ διδάξῃ τὰ παιδιὰ, ὅ,τι ταῦτα ὀφείλουσι νὰ μάθωσιν ἢ μέθοδος αὕτη καλεῖται διηγηματικὴ ἢ ἀκροαματικὴ. Δύναται πρὸς τούτοις ὁ διδάσκαλος καὶ διαλογικῶς νὰ διδάσκη τὰ παιδιὰ ἐρωτᾷ δηλ. αὐτὸς καὶ ταῦτα ἀποκρίνονταί· αὕτη ἢ μέθοδος καλεῖται ἐρωτηματικὴ. Ἐνταῦθα διακρίνουσι πρὸς τούτοις καὶ τὸν ἀναλυτικὸν καὶ συνθετικὸν τρόπον τοῦ ἐρωτᾶν. Ἡ δὲ ἐπιδέξις ἐνωσις ἀμφωτέρων τούτων τῶν τρόπων ἀποτελεῖ τὴν λεγομένην γεννητικὴν μέθοδον. Ὅταν ὁ διδάσκαλος διδάσκη προδεικνύων εἰκονικῶς ἢ προποιῶν τι, τότε ὀνομάζουσι τὴν μέθοδον ταύτην τοῦ διδάσκειν προδειγματικὴν. Δύναται τέλος ὁ διδάσκαλος νὰ προαγάγῃ τὴν δύναμιν καὶ γνῶσιν τῶν μαθητῶν διὰ μαθημάτων, ἅτινα δίδει αὐτοῖς πρὸς αὐτεργείαν. Πάσας ταύτας τὰς μεθόδους ἀκολουθῶς θέλομεν περιγράψαι ἀκριβέστερον.

Περιγραφή τῶν οὐσιωδεστέρων στοιχειωδῶν μορφῶν τῆς διδασκαλίας

α') Ἀπομνημονευτικὴ μορφή.

Πασῶν τῶν στοιχειωδῶν μορφῶν τῆς διδασκαλίας ἡ ἀπομνημονευτικὴ ἐστὶν ἡ σχετικῶς εὐκολωτάτη καὶ ἀπλουστάτη· αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν παλαιὰν Δημοτικὴν Σχολὴν καὶ ἦτο ἡ μόνη μέθοδος καὶ ἀνὰ τὴν Εὐρώπην αὐτὴν ἐν τοῖς πλείστοις σχολείοις τῆς 16^{ης} 17^{ης} καὶ 18^{ης} ἑκατονταετηρίδος. Ἐπειδὴ οἱ μαθηταὶ τὸ πάλαι ἀπεστήθιζον τὸ πᾶν καθαρῶς, καὶ μηχανικῶς, ἐκωλύοντο δὲ ὑπὸ τῶν διδασκάλων τῆς ἐλευθέρας ἐκθέσεως τοῦ μεμαθημένου, διὰ τοῦτο καλοῦσι τὴν μέθοδον ταύτην καὶ ἀπλῶς μηχανικὴν, πνευματοκτόνον. Ἀντίθετος αὐτῆς ἐστὶν ἡ δυναμικὴ μέθοδος, ἡ ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν νοῦν τῶν παιδίων. Ἐν τῇ παρ' ἡμῖν παλαιᾷ σχολῇ ἀπεστήθιζοντο ἢ Ὀκτώηχος, τὸ Ψαλτήριον, αἱ περικοπαὶ τῶν Ἀποστόλων ἢ ὁ Ἀπόστολος καὶ τὰ ἐν τῷ Ὁρολογίῳ τροπάρια τῶν ἐξωχωτέρων Ἀγίων, ἢ λεγομένη προπαίδεια, διάφοροι προσευχαὶ καὶ τὰ τοιαῦτα. Διὸ καὶ ἡ ἡμετέρα παλαιὰ σχολὴ εὗρισκετο ἀδιακόπως ἐνησχολημένη εἰς τὰ «διάβασέ με καὶ ἄκουσέ με».

Ἄνδρες τινὲς πεφωτισμένοι ἐπολέμησαν ἐν Εὐρώπῃ τὴν μηχανικὴν ταύτην διδασκαλίαν καὶ ἐφρόντισαν ἐν τῷ κύκλῳ αὐτῶν περὶ καλλιτέρων μεθόδων, ἀλλ' ὅμως παρ' ἡμῖν ἔμεινεν εἰσέτι κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ παλαιὰ καὶ τετριμμένη ὁδὸς ἐπικρατοῦσα.

Ὁ Ρατίχιος (Raticius) (†1635) γράφει : οὐδὲν πρέπει νὰ ἀποστηθίζηται, διότι τοῦτό ἐστι παράβασις τῆς φύσεως, παραβίασις τοῦ νοῦ. Ἡ δὲ πείρα μαρτυρεῖ, ὅτι ὅσοι λίαν ἐδεδεμεύθησαν εἰς τὴν ἀποστήθησιν, οὗτοι ἀπέβαλον πολὺ τοῦ νοῦ καὶ τῆς ἀγχινοίας· διότι ὁ νοῦς δεδεδεμεύμενος εἰς τὸ γράμμα, δὲν ἔχει ἱκανὸν χρόνον νὰ σκεφθῇ ἐπὶ τῶν πραγμάτων.

Ὁ Ἄμος Κουμένιος (Amos Cumenius) († 1677) ἀπαιτεῖ ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ διδακτικῇ (Didactica magna), ἵνα μὴ ἀποστηθίζῃ ὁ μαθητὴς πᾶν ὅ,τι δὲν ἐνόησε καλῶς.

Ὁ Ρουσσώ (Rousseau) ἦν ἀπολύτως ἐναντίος πάσης ἀποστήθισεως.

Ὁ Βάσεδοφ (Basedof) ἐθεώρει ὡς λίαν κατάλληλον συστατικὸν τοῦ φιλανθρωπικοῦ αὐτοῦ ἐκπαιδευτηρίου, τὸ ὅτι ἠδύνατο νὰ ὁμολογήσῃ ἐνώπιον τοῦ κόσμου, ὅτι ἐν τῷ κατάστηματι αὐτοῦ (οὐδὲν) ἢ ὀλίγα μόνον ἀποστηθίζονται.

*Ο Πεσταλότσης (Bestalozzi) ἀπήτη μεν νὰ ἐντυπῶνται πολλὰ μέχρις ἀλημονησίας, ἀλλ' ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ οὔτε τὰ κοσμικὰ οὔτε τὰ θρησκευτικὰ μαθήματα ἀπεστηθίζοντο.

Διὰ τοῦ Ρουσσώ καὶ ἰδίᾳ διὰ τοῦ Βάζεδοφ καὶ τῆς σχολῆς του ἡ ἀποστηθίσις ἀπώλεσε πολὺ τῆς ὑπολήψεως αὐτῆς· οὔτοι ἐθεώρουν τότε ταύτην ὡς πνευματικὸν βασανισμὸν καὶ ἐγκλημα γινόμενον εἰς τὰ ἀθῶα παιδία. Ἐν γένει ὅμως κατήντησαν, ὡς συνήθως συμβαίνει, εἰς τὸ ἀντίθετον ἄκρον· διότι, ἀφοῦ ἡ παλαιὰ σχολὴ μόνον δι' ἀποστηθήσεως ἐδίδασκεν, ἡ νεωτέρα ἤθελεν οὐδὲν πλέον νὰ μνημονεύη. Καὶ ὅμως ἡ παλαιὰ παροιμία tantum scimus, quantum memoria tenemus, γνωρίζομεν τόσα, ὅσα ἐν τῇ μνήμῃ ἡμῶν κρατοῦμεν, ἰσχύει πανταχοῦ καὶ πάντοτε· ἡ μόρφωσις τοῦ νοῦ ἦτο ἡ ἀπαίτησις τῶν τότε καιρῶν. Τυπικὴν τοῦ πνεύματος μόρφωσιν καὶ μόνην ταύτην ἐζήτουν οἱ ἄνθρωποι, διότι ἡ ὕλικὴ γνῶσις, ἔλεγον, παρέρχεται, ἡ δὲ τυπικὴ παραμένει. Ὁ πρακτικὸς Dinter ἀπορρίπτων ἀμφοτέρω τὰ ἄκρα καὶ ζητῶν νὰ εὑρῇ τὴν μέσον λίαν κατάλληλον, λίαν ἐπιτυχῶς λέγει· «Ὅταν ἡ κρίσις προῶρως ἐπιτείνεται, τότε ἀπόλλυσιν ἡ μνήμη τὴν ἔκτασιν αὐτῆς, δὲν ἐργάζεται μόνον δι' ἑαυτήν. Ὅταν δὲ ἡ κρίσις λίαν ὀψὲ καλλιεργῆται, τότε ἡ μνήμη κατακυριεύει ὅλου σχεδὸν τοῦ πνεύματος. Ὅθεν ἐν τῇ παλαιᾷ σχολῇ ὑπάρχουσι παιδία πολλὰ μὲν ἀποστηθίζοντα, ὀλίγα δὲ σκεπτόμενα· ἐν δὲ τῇ νέᾳ, θεμένη τὴν βελτίωσιν εἰς τὸ ἀντίθετον ἄκρον, εὐρίσκονται παιδία πολλὰ μὲν ἐννοοῦντα, ὀλίγα δὲ κρατοῦντα· διὸ καὶ τοῦτο δεῖ ποιῆσαι, κακεῖνο μὴ ἀφιέναι.

Ἡ νεωτέρα παιδαγωγικὴ ἀνεγνώρισε ἱκανῶς τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀπομνημονεύσεως καὶ ἀπεκατέστησε τὴν ἀπομνημονευτικὴν μέθοδον εἰς τὰ ἀρχαῖα αὐτῆς δικαιώματα· ἀπέβαλλεν ὅμως τὸν παλαιὸν πνευματοκτόνον αὐτῆς μηχανισμὸν καὶ περιόρισε τὴν ἐκ στήθους μαθητέαν ὕλην εἰς μέτρον κατάλληλον· συνδέει δὲ στενότερα μετὰ τῆς μνήμης καὶ τὸν νοῦν, ὥστε ὁ μαθητὴς ἀποστηθίζων νὰ σκέπτηται. Περὶ τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς ἀξίας τῆς λογικῆς ἀπομνημονεύσεως ἔγραψαν πολλοὶ παιδαγωγοὶ καὶ φιλόσοφοι· ἐνταῦθα παρατιθέμεθα τὰς γνώμας τινῶν.

*Ο Jacotot λέγει «τὸ πᾶν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἐστὶν ἡ ἐπανάληψις· ὁμοίως καὶ ἡ ἀρχαία βῆσις «Repetitio est mater studiorum». Γινώσκει τις μόνον ὅ,τι ἔμαθε, καὶ κρατεῖ μόνον ὅ,τι ἐπανέλαβε, καὶ δύναται μόνον περὶ ἐκεῖνων νὰ σκέπτηται, ὅσα δια τῆς μνήμης ἐκράτησε.»

*Ομοίως ὁ Palmer λέγει «ὅταν τις φιλοσοφικὴν τινα, ἢ μαθητικὴν πρότασιν πρῶτον λέξιν πρὸς λέξιν εἰς τὴν μνήμην ἀναλαμβάνη, τότε ἔχει μεγαλειτέραν ἐλευθερίαν καὶ εὐκαιρίαν ν' ἀποδείξῃ καὶ ἐννοήσῃ καὶ εἰς τὴν πλέον ἐξωτερικὴν ἀφομοίωσιν νὰ προσθέσῃ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν.

Σημ. Ἡ λέξις ἀφομοίωσις ὑπεθυμίζει, ὅτι πολλοὶ τὴν μνήμην πολλάκις εἰκονικῶς στόμαχον τῆς ψυχῆς ὠνόμασαν. Ὅταν ὁ στόμαχος οὐδὲν λαμβάνῃ, τότε καὶ ὁ λοιπὸς ὄργανισμὸς δὲν ἔχει πόθεν νὰ τραφῇ· ἡ ἐφαρμογὴ τοῦτου ἐπὶ τῆς μνήμης εἶναι πρόδηλος.

Καὶ φιλόσοφοι ὠμίλησαν ὑπὲρ τῶν ἀπομνημονευτικῶν ἀσκήσεων καὶ ἐθεώρησαν τὴν ἀπομνημόνευσιν ὡς ἀναγκαίαν ἄσκησιν πρὸς βάσιμον καὶ ὑγιᾶ τοῦ πνεύματος μόρφωσιν.

*Ο Ἐγγελ λέγει. «Πᾶσα γνῶσις, ἔστω αὕτη οἰαδήποτε καὶ αὐτὴ ἡ ὑψίστη, διὰ νὰ διατηρηθῇ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου δεόν πρῶτον νὰ ἐναποταμιευθῇ εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ εἴτε ἐν ἀρχῇ εἴτε καὶ ἐν τέλει τοῦτο γίνεται· ἐὰν ἐν ἀρχῇ, τότε ἔχει τις περισσοτέραν ἐλευθερίαν καὶ εὐκαιρίαν νὰ σκέπτηται περὶ αὐτῆς.»

*Ο καθηγητὴς Erdmann προστίθησι «Ἐπειδὴ ὁ προορισμὸς τοῦ παιδίου ἐστὶν οὐχὶ τόσον, ἵνα σκέπτηται πρὸς παραγωγὴν, ὅσο μᾶλλον τὸ ἐσκεμμένον νὰ οἰκειοποιῆται, διὰ τοῦτο καὶ ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐστὶν ἰσχυρότερα τῶν ἄλλων πνευματικῶν δυνάμεων. Σπουδαία σημασία τῆς φύσεως ἔγκειται βεβαίως ἐν τούτῳ, ὅτι τὰ παιδία δύναται ἐν γένει ν' ἀποστηθίζωσι μῦθον παραπλησίως εὐκόλως καὶ πολλὰ. Εὐτυχῆς μνήμη διὰ θησαυροῦ γνώσεων πεπληρωμένη παρέχει εἰς τὴν τοῦ πνεύματος ὑψηλοτέραν μόρφωσιν σπουδαίας ὑπηρεσίας, ὅταν ὁ διδάσκαλος γινώσκῃ νὰ χρησιμοποίησιν αὐτήν. Διὸ ἡ νεωτέρα παιδαγωγικὴ ἀνεγνώρισε ὡς καθήκον νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν μνήμην ὡς μέτρον κατάλληλον, ἀλλ' οὕτως, ὥστε συνδέει στενῶς μετὰ τῆς ἐκστηθίσεως καὶ τὴν ἐνοστήθησιν (ἐνστέρνισιν) κατὰ τοὺς γνωστοὺς στίχους τοῦ Rückerts.

«Τὸ ἐκστηθίζειν, ἔστω σοι, υἱέ μου, ὡς καθήκον, μὴ ἀμελῆς δὲ πρὸς τούτῳ καὶ τοῦ ἐνστερνίζεσθαι πᾶν ὅ,τι ἐξεστήθισας, ἐξεστήθισας δὲ πᾶν ὅ,τι ἐκ τοῦ στόματος ἐκρέει, ἐνεστήθισας δ' ὅτι ζωηρῶς ἐν ταῖς αἰσθήσεσι σου διανάγεται.

(Ἐπεταί συνέχεια).

Σί. ΟΛΥΜΠΙΟΣ

*Αστυδιδάσκαλος πρωτοβάθμιος.

ΣΥΝΤΟΜΟΙ ΟΔΗΓΙΑΙ

Πρὸς τοὺς δημοδιδασκάλους καὶ ἀναλυτικὸν πρόγραμμα
δημοτικοῦ σχολείου περιέχοντος ἕξ τάξεις.

Τάξις Β'.

Ι. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

(Ὡραὶ 3 καθ' ἑβδομάδα).

(Συνέχ. ἴδ. φύλλ. ς' 266).

α) Προσευχή. Ἐν τῇ τάξει ταύτῃ δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ ἐκλέγη ἐκ τοῦ προσευχηταρίου προσευχάς τινάς, καὶ ταύτας νὰ ὀρίσῃ νὰ ἀπαγγέλλωνται ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐν τῇ πρὸ καὶ μετὰ μεσημβρίας ἐνάρξει καὶ λήξει τῶν μαθημάτων. Τοιαῦται δὲ κατάλληλοι ἐν τῇ τάξει ταύτῃ εἶναι 1) Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κτλ. 2) Τὸ τρισάγιον. 3) Ἡ Κυριακὴ προσευχή. 4) Δι' εὐχῶν τῶν Ἁγίων πατέρων ἡμῶν. καὶ 5) Τὸ Βασιλεῦ οὐράνιε.

β) Καὶ τὰ ἐξῆς τροπάρια ἐν τῇ ἐποχῇ καθ' ἣν καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς ψάλλονται. 1) Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου (ἐν ἀρχῇ ἐκάστου μηνός). 2) Ἡ γέννησις Σου, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν. 3) Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου Σοῦ, Κύριε. 4) Σήμερον τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ κεφάλαιον. 5) Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. Τὰ τροπάρια ταῦτα πρέπει νὰ ψάλλωνται ὑπὸ τῶν μαθητῶν μετὰ τὴν προσευχὴν, ἀφοῦ προδιδαχθῶσιν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἐν τῷ μαθήματι τῆς μουσικῆς.

γ) Ἱερὰ Ἱστορία. Ἀναλυτικὸν πρόγραμμα αὐτῆς.

Ἡ Διδασκαλία γίνεται ἄνευ βιβλίου καὶ ἐν τῇ Β' ταύτῃ τάξει.

Μὴν Σεπτέμβριος.

- Ἑβδομάς 1. Ἡ γέννησις τοῦ Ἰσαάκ. — Θυσία τοῦ Ἀβραάμ.
» 2. Ὁ γάμος τοῦ Ἰσαάκ. — Ὁ πιστὸς Ἐλιέζερ.

- Ἑβδομάς 3. Περὶ Ἡσαῦ καὶ Ἰακώβ. (ἀπάτη τοῦ Ἰακώβ καὶ φυγή).
» 4. Ὁ Ἰακώβ παρὰ τῷ Λάβαν (γάμος, ἐπιστροφή).

Μὴν Ὀκτώβριος.

- Ἑβδομάς 1. Ἐπανάληψις τῶν διδαχθέντων κατὰ τὸν μῆνα Σεπτέμβριον.
» 2 καὶ 3. Ἡ ἱστορία τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἐκτενέστερον ἢ ἐν τῇ Α' τάξει.
» 4. Μωϋσέως γέννησις καὶ νηπιότης, φυγή καὶ κλήσις.

Μὴν Νοέμβριος.

- Ἑβδομάς 1. Ἐπανάληψις τῶν διδαχθέντων τὸν μῆνα Ὀκτώβριον.
» 2. Ἐξοδος τῶν Ἑβραίων.
» 3. Ἡ διάβασις διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης.
» 4. Διάτροφή τῶν Ἑβραίων ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Μὴν Δεκέμβριος.

- Ἑβδομάς 1. Ἐπανάληψις τῶν διδαχθέντων κατὰ τὸν μῆνα Νοέμβριον.
» 2. Δαβὶδ καὶ Γολιάθ.
» 3. Ἀβεσσαλώμ.
» 4. Σολομῶντος σοφία.

Μὴν Ἰανουάριος.

- Ἑβδομάς 1. Ἐπανάληψις τῶν διδαχθέντων κατὰ τὸν μῆνα Δεκέμβριον.
» 2. Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου (ἐκτενέστερον ἢ ἐν τῇ Α' τάξει) καὶ ἱστορία τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως.
» 3. Οἱ Μάγοι καὶ ἡ φυγή τοῦ Ἰωσήφ.
» 4. Βάπτισις τοῦ Ἰησοῦ.

Μὴν Φεβρουάριος.

- Ἑβδομάς 1. Ἐπανάληψις τῶν διδαχθέντων κατὰ τὸν μῆνα Ἰανουάριον
 » 2. Ἡ Ὑπαπαντή. — Ὁ ἐν Κανᾶ γάμος.
 » 3. Ἡ ἄλιεία τοῦ Πέτρου.
 » 4. Ἡ θεραπεία τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἐκατοντάρχου.

Μὴν Μάρτιος.

- Ἑβδομάς 1. Ἐπανάληψις τῶν διδαχθέντων κατὰ τὸν μῆνα Φεβρουάρ.
 » 2. Τὸ θυγάτριον τοῦ Ἰαείρου.
 » 3. Ἡ κατεύνασις τῆς τρικυμίας.
 » 4. Ὁ εὐσπλαγγνος Σαμαρείτης.

Μὴν Ἀπρίλιος.

- Ἑβδομάς 1. Ἐπανάληψις τῶν διδαχθέντων κατὰ τὸν μῆνα Μάρτιον.
 » 2. Ἡ θριαμβευτικὴ εἴσοδος τοῦ Ἰησοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ.
 » 3. Ὁ μυστικὸς δεῖπνος.
 » 4. Ἡ σταύρωσις τοῦ Χριστοῦ.

Μὴν Μάϊος.

- Ἑβδομάς 1. Ἐπανάληψις τῶν διδαχθέντων κατὰ τὸν μῆνα Ἀπρίλιον.
 » 2. Ἡ ταφή τοῦ Χριστοῦ.
 » 3. Ἡ ἀνάστασις.
 » 4. Ἡ ἀνάληψις.

Μὴν Ἰουνίος.

Γενικὴ ἐπανάληψις τῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος διδαχθέντων.

Σ. Ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας τῆς ἱερᾶς ἱστορίας πρέπει νὰ γίνηται κατὰ τὰς ὑποδειγματικὰς διδασκαλίας, ἃς ἔχομεν δημοσιεύσει ἐν

τῷ παιδαγωγικῷ σχολείῳ. Ἐν τῷ μαθήματι τούτῳ πρέπει νὰ τέμνηται ἡ διδασκαλία κατὰ τὰ πέντε στάδια. (Ἰδ. καὶ Ὁδηγὸν Μ. Βρατσάνου ἔτος σχολικὸν Ιον). Ἡ γλῶσσα τοῦ διδασκάλου ἐν τῇ διηγήσει τῶν ἱστοριῶν τούτων πρέπει νὰ εἶναι εὐληπτος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ χυδαίζουσα.

δ) Ἐν ταῖς ἱστορίαις δὲ ταύταις πρέπει νὰ παρεμβάλλωνται καὶ ῥητὰ σχέσις ἔχοντα πρὸς τὰ ἱστορούμενα. Τοιαῦτα δὲ ἔστωσαν τὰ ἑξῆς.
 1) Εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Ἰσαάκ, «Εὐλογία πατρὸς στηρίζει οἶκος τέκνων, κατάρρα δὲ μητρὸς ἐκρίζει θεμέλια» (Σειράχ 3, 9). 2) Ἐν τῷ Ἡσαῦ καὶ Ἰακώβ — «Μὴ ποίει κακά, καὶ οὐ μὴ σε καταλάβῃ κακόν. Ἀπόστηθι ἀπὸ ἀδίκου καὶ ἐκκλινεῖ ἀπὸ σοῦ (Σειράχ, 7, 1). 3) Ὁ Ἰακώβ παρὰ τῷ Λάβαν. — «Ἐὰν γὰρ καὶ πορευθῶ ἐν μέσῳ σκιάς θανάτου, οὐ φοβηθήσομαι κακόν, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ· ἡ ῥάβδος καὶ ἡ βακτηρία σου αὐτοὶ με παρεκίλεσαν». 4) Ἡ ἱστορία τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰωσήφ — «Οἶδαμεν, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργοὶ εἰς ἀγαθὸν ταῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν». 5) Μωϋσέως νηπιότης καὶ φυγὴ, — «Μὴ φοβοῦ, μετὰ σοῦ γὰρ ἐστὶν ὁ Θεὸς σου, ὁ ἐνισχύσας σε· καὶ ἐδοθήσέ σοι καὶ ἠσφαλισάμην σε τῇ δεξιᾷ μου τῇ δικαίᾳ». 6) Ἡ διάβασις διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. — «Δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δύναμιν. Ψαλμ. ριζ'. 36. — «Θεὸς ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται, ταπεινοὶς δὲ δίδωσι χάριν». Α'. Πέτρου 5. 5. 7) Διατροφή τῶν Ἑβραίων ἐν τῇ Ἐρήμῳ. «Μὴ μεριμνήσητε λέγοντες, τί φάγωμεν, τί πίωμεν, ἢ τί περιβαλλώμεθα». (Ματθ. ε'. 31 — 32), — «Ἀγαθὸς μοι ὁ νόμος τοῦ στόματός σου ὑπὲρ χιλιάδας χρυσίου καὶ ἀργυρίου». (Ψαλμ. ριγ'. 32). 8) Δαβὶδ καὶ Γολιάθ. — «Ὁ Θεὸς ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται, ταπεινοὶς δὲ δίδωσι χάριν». (Πέτρ. Α. 5, 5). 9. Ἀβεσσαλώμ. — «Πάιδευε τὸν υἱόν σου καὶ ἀναπαύσει σε καὶ στήσει κόσμον τῇ ψυχῇ σου». (Παροιμ. μ. 17), καὶ «Ὁφθαλμὸν καταγελῶντα πατρὸς καὶ ἀτιμάζοντα γῆρας μητρὸς ἐκκόψειαν αὐτὸν κόρακες ἐκ τῶν φαραγγῶν καὶ καταφάγοισαν αὐτὸν νεοσσοὶ ἀετῶν». (Παροιμ. 24, 17). 10) Σολομῶντος σοφία. — «Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου, σύνεσις δὲ ἀγαθὴ πᾶσι τοῖς ποιοῦσιν αὐτήν· ἡ αἴνεσις αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος». (Ψαλμ. 12, 13). 11) Ὁ ἐν Κανᾶ γάμος. — «Χαίρειν μετὰ χαϊρόντων καὶ κλαίειν μετὰ κλαϊόντων». (Ῥωμ. 12, 15). 11) Ἡ ἄλιεία τοῦ Πέτρου. — «Μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ φυλάσσοντες αὐτόν». (Λουκ. 11. 28). 12) Ὁ εὐσπλαγγνος Σαμαρείτης. — «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.» (Ματθ. 5. 7). 13) Ἡ θριαμβευτικὴ εἴσοδος τοῦ Ἰησοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα. — «Ὡσαννά

τῷ υἱῷ Δαβὶδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις». (Ματθ. 21, 9) 14) Ὁ μυστικός δαίπνος). — « Ὑπόδειγμα ἔδωκα ὑμῖν, ἵνα, καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ἡμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε». (Ἰωάνν. 13, 15).

Σ. Τὰ ῥητὰ ταῦτα πρέπει νὰ ἐξηγῶνται εἰς τοὺς μαθητὰς σαφῶς καὶ εἶτα ἀπομνημονεύονται.

(Ἔπεται συνέχεια).

Ο ΠΕΡΙ ΑΓΑΜΙΑΣ

ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΣΩΝ ΝΟΜΟΣ ΕΝ ΑΥΣΤΡΙΑ

Μεταξὺ τῶν πολλῶν καὶ παραδόξων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ζητημάτων, ἅπερ καθ' ἐκάστην ἀναφέρονται ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς ἡμέραις, ἀναντιρρήτως τὸ παραδοξότερον ἐστὶ, καὶ τούτου ἕνεκα δυσεπιτευκτότερον, ὡς ἀντιβαῖνον εἰς τὸν φυσικὸν τοῦ ἀνθρώπου προορισμόν, τὸ ἐσχάτως ἐν τῇ κάτω Αὐστρίᾳ γεννηθέν, ἥτοι τὸ «περὶ ἀγαμίας τῶν διδασκαλισσῶν», ὅπερ, ἐπειδὴ προωρίσθη νὰ καθιερωθῆ ὡς νόμος τοῦ Κράτους, φοβερὰν θέλλαν, ὡς ἦν ἐπόμενον, ἐξήγειρε μεταξὺ τῶν ταλαιπώρων Διδασκαλισσῶν, ἐπαπειλουμένων ν' ἀποστερηθῶσι διὰ παντὸς τῶν κοινῶν ἐλπίδων τῆς μελλούσης ἀποκαταστάσεως αὐτῶν. Πρὸς πρόληψιν δὲ τῆς πραγματώσεως τοῦ ἀπροσδοκῆτου τούτου κακοῦ, μεγάλη διδασκαλισσῶν συνέλευσις συνεκροτήθη ἐν Βιέννῃ, κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέρας, ἵνα συσκεφθῆ περὶ τῶν ληπτέων ἀποφάσεων, πρὸς ματαίωσιν τοῦ ὀλεθρίου τούτου σκοποῦ. Περίληψιν τῶν λεχθέντων ἐν τῇ συνεδριάσει καὶ ἀποφασισθέντων ἐδημοσίευσεν ἡ ἐπίσημος ἐφημερὶς «Fremdenblatt,» ἔχουσαν, ὡς ἐξῆς :

«Μεγάλη ταραχὴ καὶ φοβερὰ ἀγανάκτησις ἐξεδηλώθη κατὰ τῆς προταθείσης ἀξιώσεως, «ὅτι αἱ διδασκάλισσαι, ἐν τῇ μετὰ τοσοῦτου κόπου κτηθείσῃ θέσει, πρέπει νὰ ἀπολέσωσι διὰ παντὸς τοῦ βίου τὸ τοῦ γάμου δικαίωμα», ἐν τῇ χθὲς τὸ ἐσπέρας συγκροτηθείσῃ μεγάλῃ συνέλευσει τοῦ Συλλόγου τῶν Διδασκαλισσῶν, ἐν τῇ μεγάλῃ αἴθουσῃ τοῦ Παιδαγωγείου τῆς ἡμετέρας πόλεως. Ἐν τῇ συνέλευσει ταύτῃ, προὔκειτο, ν' ἀποφασισθῆ περὶ αἰτήσεως πρὸς τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον τῆς κάτω Αὐστρίας κατὰ τῆς ἀδίκου εἰσηγήσεως καὶ προτάσεως τοῦ δημάρχου Hel-

bing, «ὅτι αἱ διδασκάλισσαι, ἐν περιπτώσει γάμου, ἀπόλλυσι τὴν θέσιν αὐτῶν». Ἡ κ. Frischrauer ἠνέφεξε τὴν συζήτησιν, ἀνακοινώσασα εἰς εἰς τὴν συνέλευσιν, ὅτι ἡ πρότασις τοῦ κ. Helbing θὰ τεθῆ εἰς ψηφοφορίαν ἐν τῇ προσεχεῖ συνεδριάσει τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, καὶ ὅτι αἱ διδασκάλισσαι, τὰ μέγιστα ἀδικούμεναι ἐκ τῆς προτάσεως ταύτης, ὀφείλουσι νὰ φροντίσωσιν, ὅπως ματαιώσωσι ταύτην. «Ἡμεῖς,» λέγει ἡ διδασκάλισσα, «αἰτῖνες διὰ πολυμέγων σπουδῶν ἐκτησάμεθα τὴν δυσχερῆ ταύτην θέσιν, ἡμεῖς καταδικαζόμεθα ν' ἀπολέσωμεν τὸ δικαίωμα, ὅπερ πᾶσα ἡμερομίσθιος γυνὴ ἀπολαμβάνει, τὸ δικαίωμα τοῦ γάμου! Ἡμεῖς πρέπει νὰ λατρεύσωμεν τὴν ἀγαμίαν! Πρὸς τοῦτο δὲ ἐπάγονται αἰσθητικούς καὶ ἠθικούς λόγους, τελευταῖον δὲ καὶ οικονομικούς. Ναι, κυρίαί, καὶ οικονομικούς, διότι λέγουσιν, ὅτι τὸ ταμεῖον τῆς Κοινότητος θὰ ἀνακουφισθῆ, ἐὰν ἡ διδασκάλισσα ἐξ οικογενειακῶν λόγων, ἀναγκασθῆ νὰ λάβῃ ἄδειαν. Νῦν ἔτοιμοί ἐσμεν, ἐὰν τοῦτο σῶζῃ τὴν Κοινότητα, νὰ διορίσωμεν ἀναπληρωτὰς ἰδίαις δαπάναις διὰ τὸν χρόνον τοῦτον (ἐπιδοκιμασίαι)». Μετὰ ταῦτα ἀνελοῦσα ἐπὶ τοῦ βήματος ἡ ἄγαμος διδασκάλισσα κ. Crünzweig λέγει, «ὅτι ἡ πρότασις,» «ὅτι αἱ διδασκάλισσαι πρέπει νὰ ἀπαρνηθῶσι τὴν εὐτυχίαν τοῦ γάμου», ταυτόσημός ἐστὶ τῷ περιορισμῷ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας τῶν διδασκαλισσῶν. Λέγουσι δέ, ὅτι ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ συγχρόνως μήτηρ καὶ διδασκάλισσα. Ἐγὼ ὅμως νομίζω πᾶν τούναντίον, ὅτι ἡ διδασκάλισσα, ὡς μήτηρ δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ παιδαγωγικὰ καθήκοντα πολὺ καλῆτερον, ἢ ἡ ἄγαμος· διότι ἡ μήτηρ δύναται νὰ χρησιμοποίησιν κάλλιστα τὴν περὶ τῆς παιδικῆς φύσεως πείραν παρὰ ταῖς μαθητρίαις.» Διὸ προτείνει ἐν τέλει νὰ ἀποστειλῶσιν ὀριστικὴν καὶ ἔντονον διαμαρτύρησιν κατὰ τῆς προτάσεως περὶ ἀγαμίας τῶν διδασκαλισσῶν. (Θεωλώδεις ἐπιδοκιμασίαι καὶ χειροκροτήματα). Μετὰ ταύτην ἡ δεσποινὴ Borsisky, ἡ μόνη διδασκάλισσα, ἥτις ὑπὲρ τῆς ἀγαμίας τῶν διδασκαλισσῶν ὡμίλησε, προσέθηκεν, «ὅτι θέτουσι πρὸ ἡμῶν τὸ δίλημμα ἡ διδασκάλισσα, ἢ σύζυγος!» Καὶ νομίζω δικαίως· διότι θεωρῶ, ὅτι ἡ διδασκάλισσα ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ τοῦ ἐπαγγέλματος δύναται νὰ στερηθῆ τῆς χαρᾶς τοῦ γάμου καὶ νὰ ζῆσῃ ὑπὲρ τοῦ σχολείου. Δὲν βλέπω διατί δὲν δυνάμεθα νὰ προσφέρωμεν τὴν θυσίαν ταύτην ὑπὲρ τοῦ Σχολείου. Κυρίαί, ἐρωτῶ ὑμᾶς, τόσον δύσκολόν ἐστιν ν' ἀπαρνηθῆ τις τὸν γάμον; Δὲν ἐπιθυμῶ χάριν τοῦ γάμου κυρίως νὰ καταδικάσω τὸ ἐπάγγελμα, λέγω δὲ μετὰ τῆς κ. Καρολίνας Πίχλερ, ὅτι πρέπει μὲν νὰ τιμᾶ

τίς τὸν γάμον, πρέπει ὅμως καὶ νὰ δύναται νὰ στερηθῆ αὐτοῦ.» Ἡ διδασκάλισσα Lang (ἔγγαμος), ἀποκρινομένη εἰς ταῦτα, λέγει: «Ἡ τάξις τῶν διδασκαλισσῶν θὰ ἐξαφανισθῆ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ παρευθὺς θὰ δυνήθῃ νὰ εἶπῃ τις «κύτταξε, αὕτη ἐστὶν ἡ τελευταία διδασκάλισσα!» Θέλει τις νὰ ἐξωθήσῃ τὰ πράγματα μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου, ὥστε πᾶσα νεαρὰ κυρία, ἅμα εἰσέλθῃ εἰς τὸ παρθεναγωγεῖον, ν' ἀπαρνηθῆ τὸν κόσμον, ὡς εἰ εἰσῆρχετο εἰς Μοναστήριον;» (Ζωηραὶ ἐπιδοκιμασίαι). Ἡ δὲ διδασκάλισσα Ressuguer (ἔγγαμος) στρέφεται κυρίως κατὰ τῆς γνώμης, «ὅτι ὁ γάμος τῶν διδασκαλισσῶν δὲν ἐπιτρέπεται ἐξ ἠθικῆς ἀπόψεως». «Ἡθικοὺς φόβους,» λέγει, «πρέπει νὰ ἔχῃ τίς μᾶλλον διὰ τὰς ἀγάμους· διότι πολὺ εὐκόλως βλάπτεται ἡ φήμη μιᾶς νέας διδασκαλίσης, καὶ πολὺ εὐκολώτερον δύναται νὰ ἐξολισθῆ εἰς ἀμάρτημά τι νεαρὰ διδασκάλισσα, ἢ ἔγγαμος.» Ἀφ' οὗ δὲ καὶ ἄλλαι πολλαὶ ὠμίλησαν κατὰ τῆς ἀγαμίας, ἐντόνως καὶ ἐμπανθῶς, ἀπεφασίσθη νὰ υποβληθῆ τὸ ζήτημα εἰς ἄλλην γενικὴν συνέλευσιν τῶν Διδασκαλισσῶν, καὶ οὕτω διελύθη ἡ συνεδρίασις, τρίωρον διαρκέσασα.»

Λίαν περιεργόν ἐστι νὰ μάθωμεν, πῶς θὰ λυθῆ ἐπὶ τέλους τὸ γαμήλιον τοῦτο ζήτημα τῶν Διδασκαλισσῶν.

Π. Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΣ

ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ

Διδασκαλεῖον Ἀθηνῶν. Ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἀπολυτηρίων ἐξετάσεων τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν, γνωστοῦ γενομένου δημοσίᾳ, δημοσιεύομεν τὰ ἑξῆς: Ἐκ τῶν 32 μαθητῶν τῆς γ' ταύτης τάξεως τῶν ὑποστάντων τὴν ἀπολυτήριον δοκιμασίαν, δέκα μὲν ἀνεκηρύχθησαν πρωτοβάθμιοι, ἕνδεκα δέ, δευτεροβάθμιοι καὶ ἑπτὰ τριτοβάθμιοι· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν τεσσάρων δύο μὲν ἀπερρίφθησαν, δύο δὲ ὑπεχρεώθησαν νὰ ἀναπληρώσωσι τὰς ἐλλείψεις τῶν μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου.

— Ὁ κ. Γ. Τσακῦρης ἐκ Μάκρης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας νέος χρηστός καὶ κόσμιος, ἔχων δὲ κλίσιν πρὸς τὸ διδασκαλικὸν ἔργον, ὑποστὰς τὴν ἀπολυτήριον δοκιμασίαν ἐν τῷ διδασκαλείῳ Ἀθηνῶν ἀνηγορεύθη πρωτοβάθμιος δημοδιδάσκαλος, ἐπαξίως τῶν πολλῶν κόπων καὶ τοῦ ζήλου, ὃν ἔδειξε κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ μαθητείαν του. Πεισιβέβη, ὅτι μεταβαίνων εἰς τὴν πατρίδα του θέλει μετὰ ζήλου ἐργασθῆ, ἐφαρμόζων τὰ ὅσα ἔχει διδαχθῆ ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας.

— Ὁ κ. Α. Κωστόπουλος Α' δημοδιδάσκαλος ἐν Βόλῳ ἐξέδοτο γραμματικὴν

τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης χάριν τῶν δημοτικῶν σχολείων. Τὸ ἔργον τοῦ φιλοπόνοῦ τούτου διδασκάλου εἶναι μεθοδικώτατον καὶ ἐνέχει ἱκανὴν γνῶσιν τῶν πρὸς σύνταξιν γραμματικῆς μεθολογικῶν κανόνων ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ πορίσματα τῆς πείρας καὶ τὰς χρείας τῆς ἐν τοῖς δημ. σχολείοις φοιτήσης νεολαίας. Συνίσταμεν τὴν πρόσκτησιν αὐτῆς εἰς τοὺς κ. κ. δημοδιδασκάλους.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Α' Ἀρρένων.

Σχολαὶ	Μαθηταὶ	Διδασκαλοὶ
Α'	455	5
Β'	435	4
Γ'	287	5
	<u>1177</u>	<u>14</u>

Β' Θηλέων.

Σχολαὶ	Μαθητριάι	Διδασκάλισσαι
Α'	250	7
Β'	450	9
Γ'	420	9
Δ'	458	9
Ε'	200	7
Σ'	300	5
	<u>2078</u>	<u>46</u>

Ἐὰν δὲ ἐν μὲν τῷ προσωπικῷ τῶν κ. διδασκάλων συμπεριλάβωμεν καὶ τοὺς δύο διδασκάλους τῆς καλλιγραφίας καὶ ἰχνογραφίας τοὺς διδάσκοντας εἰς ἀπάσας σχεδὸν τὰς σχολὰς τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων, ὡς καὶ ἕτερον τῆς μουσικῆς, ἐν δὲ τῷ τῶν κ. διδασκαλισσῶν καὶ τὰς τέσσαρας διδασκάλισσας, τὰς διδασκούσας τὴν μουσικὴν εἰς τὰς διαφόρους σχολὰς τῶν θηλέων, τότε τὸ μὲν σύνολον τῶν διδασκάλων θέλει ἀνέλθει εἰς 12 μόνον, τὸ δὲ τῶν διδασκαλισσῶν εἰς τὸν σεβαστὸν ἀριθμὸν 55. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν στατιστικὴν τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὰς ἀπὸ τοῦ 5—10 ἔτους ἡλικίας ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐπὶ 400 κατοίκων ἀναλογεῖται 10,922. Ἐκ τούτων ὅμως κατὰ τὰ ἀνωτέρω φοιτήσιν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα μόνον 3,225, τί γίνονται οἱ λοιποὶ οἱ ἀνερχόμενοι εἰς 7667 ;...

Σ. Ζ. Ο.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΝ

Δημοτική εκπαίδευσις ἐν Ούγγαρια. Κατὰ τὸ 1885, ὑπῆρχον ἐν Ούγγαρια 2,292,052 παῖδες, ἀνήκοντες εἰς τὴν ἡλικίαν τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ὧν 1,836,459 ἐφοίτησαν εἰς τὰ σχολεῖα, καὶ ἐντεῦθεν προκύπτει, ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ 1869, ἠῤῥησε κατὰ 684,344. Ἡ σπουδαία αὕτη ἀύξησης ἀποχρώντως μαρτυρεῖ περὶ τῆς μεγάλης προσόδου, ἣτις ἐγένετο κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ἡ δαπάνη τῆς συντηρήσεως 46,305 δημοτικῶν σχολείων (ἐν ᾧ κατὰ τὸ 1869 ὑπῆρχον 13,796 τοιαῦτα) ἀνήλθεν εἰς 43,000,000 φιορινίων τῷ 1885, ἐν ᾧ κατὰ τὸ 1869 ἐδαπανήθησαν μόνον 3,760,123. Καὶ ὡς πρὸς τὰ διδασκαλεῖα τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων ἐγένετο μεγάλη πρόσδος· διότι, ἐν ᾧ κατὰ τὸ 1869 ὑπῆρχον 46 τοιαῦτα, κατὰ τὸ 1885 ἠῤῥηθησαν εἰς 70. Ἐν ᾧ δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκόντων κατὰ τὸ 1869 ἀνήρχετο εἰς 462, οὗτος ἠῤῥηθη, κατὰ τὸ 1885, εἰς 1043. Ἐκ τοῦ τμήματος τούτου, λέγει ἡ ἐφημερίς, ἐξαιρούμεν, ὡς ἰδίως ἐνδιαφέρουσας, τὴν σχέσιν τῶν εἰς τὰ σχολεῖα φοιτησάντων κατὰ τὴν μητρικὴν γλῶσσαν αὐτῶν, καθ' ἣν τῷ 1884—1885 ἐφοίτησαν εἰς τὰ σχολεῖα 924,283 Οὔγγροι, 284,676 Γερμανοί, 222,673 Ρουμάνοι, 277,673 Σλοβάκοι, Τσέχοι, Πολωνοὶ κλ. 49,463 Σέρβοι, 36,246 Κροάται καὶ Βένδοι καὶ 44,938 Ρουθηνοί. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἀπουσιασάντων σχετικῶς μέγας ἐστὶ καὶ ἀποδείκνυσιν, ὅτι πολλαχοῦ ἔτι δὲν κατενοήθη ἡ μεγάλη σπουδαιότης τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ὡς πρὸς δὲ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐν τῷ σχολείῳ διδασκαλίας μανθάνομεν ἐκ τῆς ἐκθέσεως, ὅτι ἐκ τῶν κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἀπολυθέντων 215,990 δωδεκαετῶν παιδῶν, 192,949 ἐγίνωσκον καλῶς νὰ γράψωσι καὶ νὰ ἀναγιώσκωσι, 928 δὲ μόνον νὰ ἀναγινώσκωσι. Κατὰ δὲ τὴν γλῶσσαν τῆς διδασκαλίας οἱ ἡμίσεις σχεδὸν τῶν μαθητῶν —8,084—ἐδιδάχθησαν οὔγγριστί, ἐν ᾧ 2,797 μαθηταὶ ἐδιδάχθησαν ἐν τῇ μητρικῇ γλώσσῃ. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ οὔγγρικῇ γλώσσῃ σχολείων ἀπὸ τοῦ 1869 ἠῤῥηθη κατὰ 39 τοις %, καὶ ὁ ἐν μικτῇ γλώσσῃ κατὰ 93 τοις %. Ἐκ δὲ τοῦ περὶ τῶν διδασκάντων κεφαλαίου μανθάνομεν, ὅτι ἐκ τῶν 23,699 τακτικῶν διδασκάλων, 19,720 ἐλάλουν τὴν οὔγγρικὴν γλῶσσαν, ὡς μητρικὴν, 900 ἐλάλουν αὐτὴν καταληπτῶς, 1,635 ἐνόουν αὐτὴν, χωρὶς νὰ ὁμιλῶσι, καὶ 1,202 ἠγνόουν καθ' ὅλοκληρῶν. Ἐν δὲ τοῖς διδασκαλείοις ὤρισεν ὁ νόμος τοῦ 1868 τριετὴ διάρκειαν πρὸς μόρφωσιν τῶν διδασκάλων. Ἐκτοτε ὅμως ἐγένετο ἐπαίσθητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπὶ ἐν ἔτος ἔτι παρατάσεως αὐτῆς· τὸ δὲ μέτρον τοῦτο ἠκολούθησαν μόνον 34 διδασκαλεῖα. Ἐν γένει δὲ παρατηρεῖ ἡ ἐκθεσις, ὅτι ὁ ὄργανισμὸς διδασκαλείων τινῶν ἔχει ἀνάγκην βελτιώσεως· οὕτω δὲ τῶν 70 διδασκαλείων μόνον 53 ἠσχολήθησαν εἰς τὴν προπαρασκευὴν δημοδιδασκάλων, ἐν ᾧ τὰ λοιπὰ ἐχρησίμευσαν, ὡς παραρτήματα δημοτικῶν σχολείων μοναστηρίων, ἐν μέρει δὲ καὶ ὡς συνδεδεμένα μετὰ κληρικῶν σεμιναρίων ἢ θεολογικῶν σχολείων, ἀπερ δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς διδασκαλεῖα.

Μ. Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΣ

15. Ὁ ἀγγειοπλάστης.

Ἀπόπειράι τινες πρὸς κατασκευὴν χύτρας ἐκ πηλοῦ καὶ ἀποσκλήρυνσις αὐτῆς εἰς τὸ πῦρ. Ἐπίσκεψις εἰς ἐργαστήριον ἀγγειοπλάστου προπαρασκευῆ τοῦ πηλοῦ· σχήματα τῶν ἀγγείων· ψήσιμον (καύσις) αὐτῶν· στίλβωμα αὐτῶν· στολισμὸς (διακόσμησις) αὐτῶν. Τίνος εἶδους ἀγγεῖα γίνονται ἐκ πηλοῦ; (στάμναι· σταμνάκια· κανάτια· τσανάκαι· γαδάθια· γάστραι.) Τιμὴ αὐτῶν· εὐθραστότης αὐτῶν· σκεύη ἐκ πορσελάνης· τὰ φαινετιανὰ ἀγγεῖα (φαρφουριά)· ποτήρια καὶ σκεύη ἐξ ὑέλου· παραβολὴ αὐτῶν.

Ἰχθυογράφου. Κανάτιον.

16. Κυνηγὸς καὶ κυνήγιον.

Ὀπλισμὸς τοῦ κυνηγοῦ· κύων κυνηγετικός· ζῶα τοῦ κυνηγίου (λαγὼς, ἔλαφος, δορκάς, ἀλόπηξ, πέρδιξ). Περιγραφή τῶν ζῶων· χρησιμότης τῶν φονευομένων ζῶων· ἔνδρα· ἡ συγκέντρωσις τῆς θήρας.

Ἰχθυογράφου. Τσάρτα (κυνηγετικός σάκκος) ὄπλον τοῦ κυνηγίου.

17. Οἰκιακὰ ζῶα.

Βοῦς, αἶξ, πρόβατον, χοῖρος, κύων, γαλῆ, χῆν, νῆσσα, ὄρνις, ἀλέκτωρ· Ὠφέλεια αὐτῶν ζώωντων, φονευθέντων, (ὑποζύγια· φορτηγὰ ζῶα· γαλακτοφόρα ζῶα· ὠτόκα ζῶα, ὧν τὸ κρέας εἶναι χρῆσιμον· ἔριοφόρα καὶ πτεροφόρα ζῶα)· παραβολικὴ περιγραφή αὐτῶν· χηλοφόρα ζῶα· ὄνοχοφόρα ζῶα· πτεροφόρα· τροφή αὐτῶν καὶ ἐπιμέλεια.

Ἰχθυογράφου. Ἀμαξία.

18. Ῥάπτης.

α) Ῥάπτης· ῤαπτρεῖον· ὕλαι, τὰς ὁποίας αὐτὸ ἐργάζεται· ἐνέργεια αὐτοῦ· ἐργαλεῖα· φορέματα, τὰ ὁποῖα κατασκευάζει.

β) Ὑφάντης· ἀκατέργαστοι ὕλαι, τὰς ὁποίας ἐπεξεργάζεται· ὁ ἰστός (ἀργαλειός)· αὐτὴ ἡ ὕφανσις, ὕλαι, τὰς ὁποίας ὕφαινει· πῶς αὐταὶ ἀκόμη περαιτέρω κατεργάζονται.

Παράθεσις τῆς ὕλης κατὰ τὴν πραγματικὴν αὐτῶν συνάφειαν.

Α' Ἐκ τῆς Γεωγραφίας.

- 1) Θάλασσα· ποταμός· ξηρά.
- 2) Ἡ χώρα τῆς γεννήσεως· ἡ πατρίς.
- 3) Θερμοκρασία· ὥραι τοῦ ἔτους.
- 4) Διαίρεσις τοῦ χρόνου.
- 5) Χειμῶν.

Β' Ἐκ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας.

- 1) Πῦρ καὶ λύχνος.
- 2) Φυσικὰ φαινόμενα.
- 3) Δένδρα τοῦ δάσους.
- 4) Πτηνὰ τοῦ δάσους.
- 5) Οἰκίδια ζῶα.
- 6) Πτηνὰ τῶν κλωβίων.

Γ' Ἐκ τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων.

- α') Πῶς ὁ ἄνθρωπος φροντίζει διὰ τὴν κατοικίαν του.
 - 1) Οἰκοδομία· λιθοτομία καὶ κτίστης.
 - 2) Ξυλουργεῖον καὶ ξυλουργός.
- β') Πῶς ὁ ἄνθρωπος φροντίζει περὶ τῆς τροφῆς του.
 - 3) Γεωργία.
 - 4) Μυλωθρὸς καὶ μύλος.
 - 5) Ἄρτοποιὸς καὶ παρασκευὴ τοῦ ἄρτου.
 - 6) Ἄλιεὺς καὶ ἀλιεῖα.
 - 7) Θηρευτικὴ καὶ θήρα.
 - 8) Κτηνοτροφία. (οἰκίδια ζῶα).
- γ') Πῶς ὁ ἄνθρωπος φροντίζει περὶ τῆς ἐνδυμασίας του.
 - 9) Ῥάπτῆς καὶ ὑφάντῆς.
 - 10) ὑποδηματοποιὸς καὶ βυρσοδέφης.
- δ) Πῶς ὁ ἄνθρωπος φροντίζει περὶ ἀναπαύσεώς του.
 - 11) Ὁ τραπεζοποιός· (ξυλουργός).

- 12) Ὁ καλάθοπλόκος.
- 13) Ὁ ἀγγειοπλάστης.
- ε') Ἡ σχέσις τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους.
 - 14) Σχολικὸς περίπατος.
 - 15) Ὅδοι καὶ δρόμοι.
 - 16) Τὰ χρήματα.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ

ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΙΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΙ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΟΓΡΑΦΙΑΣ

1. Ἡ στέγη.

Σκοπός. Ἡ νέα οἰκία ἔχει ἰδρυθῆ. Τώρα πρέπει αὐτὴ νὰ τελειοποιηθῆ καὶ νὰ σκεπασθῆ διὰ στέγης. Σήμερον λοιπὸν θὰ διαλάβωμεν περὶ τῶν στεγῶν τῶν οἰκιῶν μας.

1. Βαθμίς. Διατὶ καλύπτομεν τὴν οἰκίαν μας μὲ στέγην; Ἡ στέγη ἐμποδίζει τὸ ψύχος, τὴν βροχὴν καὶ τὰς καυστικὰς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου. Διατὶ λοιπὸν καλύπτομεν τὴν οἰκίαν διὰ στέγης; Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους. Διατὶ δὲν στεγάζομεν τὴν οἰκίαν μας μὲ λίθους; Διὰ τῶν διὰ μέσου κενῶν τῶν λίθων διέρχεται ἡ βροχὴ· βαρύνουσι πολὺ καὶ πίπτουσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἐν αὐτῷ ἐνοικούντων. Διὰ τίνων στεγάζομεν τὰς οἰκίας μας; Διὰ κεράμων, σχιστολίθων. Ποῦ βλέπετε στέγας μὲ κεράμους, ποῦ μὲ σχιστολίθους; Τίνος εἶδους στέγη εἶναι ἡ τοῦ σχολείου; Ποίαν ἐξωτερικὴν ὄψιν ἔχουσιν αἱ στέγαι; Ποίας προτιμᾶτε, τὰς διὰ κεράμων ἢ τὰς διὰ σχιστολίθων;

2. Βαθμίς. α') Κέραμοι. Τὰ διάφορα εἶδη τῶν κεράμων προσάγουσιν εἰς τοὺς παῖδας ἐν τῷ σχολείῳ πρὸς ὑπόδειγμα. Κοῖλοι κέραμοι, ἐπίπεδοι κέραμοι· ἐξ ὑέλου κέραμοι· Περιγραφὴ αὐτῶν. Ἐκ τίνος δὲ αὐτοὶ κατασκευάζονται; (Ἐν τῷ πλυνθουργείῳ ἐκ πηλοῦ, διὰ τοῦ πυρὸς ψήνονται.) Ἐξ ἰδίας πείρας, ἐξ ἀπαλῆς ὕλης νὰ σχηματίσωμεν μικρὸν κοῖλον κέραμον καὶ νὰ ξηράνωμεν. Ἐπίσκεψις εἰς τὸ πλυνθουργεῖον καὶ συνδιάλεξις καὶ συγκεφαλαίωσις τῶν παρατηρηθέντων. Διατὶ αἱ κέραμοι

ἀκριβῶς οὕτω διασχηματίζονται ; Πῶς τίθενται αἱ κέραμοι ἐπὶ τῆς στέγης ; Δοκιμὴ τις πρὸς στέγασιν μετὰ κοίλων κεράμων ἐν τινι ὑποβάθρῳ.

— Τὸ ὀρόφωμα, ὁ στρωτῆρ (ἢ πλαγία δοκὸς στέγης), τὰ πέταυρα. Στέγασμα μετὰ κεράμων. Ἡ κορυφὴ τῆς στέγης καὶ ἡ στεγαία κεραμῖς. Πρὸς ποῖον σκοπόν ; Ἐπίχρισις τῶν διακένων δι' ἀρμοκονίας, ἢ προφύλαξις δι' ἀχύρων. Τελευταία ἐπικάλυψις. Διατί ; Ἡ στέγη μετὰ κοίλων κεράμων πολλοὺς μικροὺς ὄχετοὺς (ὑδρορροάς) σχηματίζει πρὸς τρέξιμον τῶν ἐκ τῆς βροχῆς ὑδάτων.

β') Σχιστολίθος. Πόθεν αἱ ἐπίπεδοι πλάκες πρὸς ἐπίστρωσιν τῆς στέγης φέρονται ; Λατομεῖον σχιστολίθων. Περιγραφή αὐτοῦ διὰ περιγραφικῆς διδασκαλίας, ἐὰν δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ που πλησίον λατομεῖον σχιστολίθων. Κατασκευὴ τῶν σχιστολίθων εἰς ὠραία ἰσομετρικὰ καὶ τετράγωνα ἐπίπεδα. Πῶς ὁ τεχνίτης (ὁ διὰ σχιστολίθων στεγαζών) ἐκτελεῖ τὴν ἐργασίαν του ; Πῶς πρέπει νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν κορυφὴν τῆς στέγης ; (ὀρόφωμα) ; Πῶς στερεώνει τὰ ἐπίπεδα τῶν σχιστολίθων ; Πῶς αὐτὸς εἰσάγει τὰς τρύπας ; Πῶς αὐτὸς τὰς ἐπιπέδους πλάκας θέτει τὴν μίαν ἐπὶ τῆς ἄλλης ; Διατί οὕτω ; Ποία ἐργαλεῖα εἰς τὴν ἐργασίαν του μεταχειρίζεται ; Πῶς φαίνεται ἡ ἐκ σχιστολίθων στέγη ;

3. Βαθμῖς. α') Παραβολὴ μετὰξὺ στέγης ἐκ σχιστολίθων καὶ κεράμων. Ἀμφότεραι ἐμποδίζουσι τὴν βροχὴν ἐξίσου. Ἡ ἐκ σχιστολίθων στέγη φαίνεται ὠραιότερα, ἢ ἡ ἐξ ἐρυθρῶν κεράμων στέγη. Ἡ ἐκ σχιστολίθων στέγη βαρύνει ὄχι τόσο τὴν οἰκίαν, ὅσον ἡ ἐκ κεράμων. Ἀλλὰ ἡ ἐκ σχιστολίθων στέγη στοιχίζει ἀκριβώτερον, ἢ ἡ ἐκ κεράμων, καὶ ὅταν φθαρῇ, δυσκολώτερον ἐπιδιορθοῦται, ἢ ἡ ἐκ κεράμων.

β') Τίνα πρὸς τούτοις ἐπικαλύπτουσι διὰ στέγης, ἵνα προφυλάξωσιν αὐτὰ ἀπὸ τῶν ἀνεμων καὶ τὴν βροχὴν ; Τὴν σκηνὴν, τὸ παράπηγμα, τὴν ποιμενικὴν καλύβην, τὴν τοῦ κυνὸς καλύβην. Διὰ τίνος αὐταὶ καλύπτονται ; Διατί ὄχι μὲ κεράμους, ἢ σχιστολίθους ; Καὶ τὰ φορτηγὰ ἀμάξια καὶ τὰ λεωφορεία ἔχουσιν στέγην. Καὶ ὁ σωρὸς τοῦ σίτου ἐν τῇ πεδιάδι φυλάττεται ὑπὸ ἀχυρῖνης στέγης.

4. Βαθμῖς. Ἀπευθύνετε ἔτι ἅπαξ τὰς ἐξῆς ἐρωτήσεις. α') Διατί στεγάζονται αἱ οἰκίαι ; β') Μὲ τί πρέπει νὰ στεγαζώνται ; γ') Πόθεν προμηθεύονται τὰς κεράμους, πόθεν τὰς σχιστολίθους ; δ') Ἐάν τις παραβάλλῃ τὴν στέγην ἐκ κεράμων πρὸς τὴν ἐκ σχιστολίθων, τί πλεονέκτημα εὐρίσκει, ἢ τί ἐλάττωμα ; Ἡ νέα οἰκία ἐκτίσθη.

1) Αἱ οἰκίαι ἡμῶν πρέπει νὰ στεγασθῶσιν, ἵνα ἐμποδίζηται ἢ εἰς

αὐτὰς ὄρμη τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς κακοκαιρίας. 2) Ὑπάρχουσι στέγαι ἐκ κεράμων καὶ ἐκ σχιστολίθων. 3) Αἱ κέραμοι πλάττονται ἐν τῷ κεραμείῳ ἐκ πηλοῦ καὶ ψήνονται δυνατὰ ἐν τῇ καμίνῳ. Αἱ ἐπίπεδοι σχιστολίθοι προέρχονται ἐκ τῶν λατομείων τῶν σχιστολίθων. 4) Ἡ ἐκ σχιστολίθων στέγη φαίνεται ὠραιότερα, ἢ ἡ ἐκ κεράμων, στοιχίζει ὅμως περισσότερον καὶ ἐὰν χαλάσῃ, δὲν ἐπιδιορθοῦται τόσο εὐκόλως, ὅσον ἡ ἐκ κεράμων.

5. Βαθμῖς. α) Ἐὰν πτωχοὶ ἀνθρώποι κτίζωσιν οἰκίσκον, μὲ τί θὰ τὸν σκεπάσωσιν ; Διατί ; Ἡ ἐκ κεράμων στέγη ἐμποδίζει τὸν ἀνεμον καὶ τὴν κακοκαιρίαν ἐπίσης καλῶς, καὶ εἶναι εὐθηνότερα βεβαίως, ἢ ἡ στέγη ἐκ σχιστολίθων.

β) Διατί δὲν καλύπτομεν τὰς οἰκίας μας, ὡς οἱ ποιμένες τὴν καλύβην των, μὲ κλάδους καὶ καλάμους ; Φαίνονται ἄσχημοι, δὲν διατηροῦνται πολὺν καιρὸν, καὶ δὲν ἐμποδίζουσι ὅσον πρέπει καλῶς τὴν βροχὴν. Ἐπὶ ὀλίγου χρόνου διάστημα γίνονται αἱ τοιαῦται μικραὶ οἰκίαι (καλύβαι) ὑγραὶ καὶ σήπονται.

Τί εἶδους στέγην ἔχει ἡ στέγη τῆς μητροπόλεως, τοῦ πανεπιστημίου, τοῦ διδασκαλείου, τοῦ οἴκου μας ; Τίνα στέγην ἔχει τὸ θέατρον ;

Διατί οἱ ποιμένες δὲν καλύπτουσι τὰς καλύβας των μὲ κεράμους ἢ σχιστολίθους ; Βεβαίως θὰ τὸ ἔκαμνον τοῦτο, ἐὰν εἶχον χρήματα, καὶ ἐὰν ἠδύνατο νὰ βαστάσωσι τόσο βάρος.

δ) Πόσας κεράμους ἔχουσι ἀκριβῶς μεταχειρισθῆ ἐπὶ τῆς στέγης ἐκείνης ; Ἐν ἐκάστη σειρᾷ 100 καὶ ἀκόμη 80, εἰς τὰς 15 ἐπαλλήλους σειρὰς 15 φορὰς 100 καὶ 15 φορὰς 80. Ἐπὶ τοῦ ἄλλου μέρους βεβαίως ἄλλας τῶσας. Αὐταὶ ἀποτελοῦσι μέγαν ἀριθμὸν τῶσους μεγάλους ἀριθμοὺς δὲν ἠξέυρομεν ἀκόμη νὰ μετρώμεν.

2. Τὰ χρήματα.

1. Βαθμῖς. Ἐπὶ τοῦ ναυπηγήσαντος πλοίου εὔρεν ὁ Ροβινσὼν καὶ ἐν βαλάντιον πλήρες χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν κερμάτων. Ἐχάρη οὗτος διὰ τὴν εὐρεσιν αὐτῶν ; Τοῦ ἔλειπον βεβαίως πολλὰ καὶ ποικίλα πράγματα, ἠδύνατο δι' αὐτῶν τότε νὰ προμηθευθῆ, ὅσα ἡ ψυχὴ του ἤθελεν ; Ἡδύνατο νέαν καὶ ὠραίαν οἰκίαν νὰ κτίσῃ ; Ἄχ, δὲν ὑπῆρχον διόλου τέκτονες ἐν τῇ νήσῳ. Ἡδύνατο νὰ ἀγοράσῃ ὠραία φορέματα ; Βέβαια, ἀλλὰ ποῦ ῥάπτῃς, ὅστις ἠδύνατο νὰ τῷ κατασκευάσῃ ; Ἡδύνατο νὰ προμηθευθῆ δι' αὐτῶν ἄρτον, κρέας, καὶ οἶνον ; Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἐν τῷ κήπῳ οὔτε ἀρτοποιός,

οὔτε κρεωπώλης, οὔτε οἰνοπώλης. Τί τὰ ἤθελε λοιπὸν τὰ πολλὰ χρήματα, τί ἠδύνατο νὰ κάμη δι' αὐτῶν; Ὅπως διόλου τίποτε· δὲν ἦτο κανεὶς ἐκεῖ, παρ' οὗ θὰ ἠδύνατο αὐτὸς δι' αὐτῶν νὰ ἀγοράσῃ τι. Ἐλαβε μὲν τὰ χρήματα μεθ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ δὲν εὐχαριστήθη δι' αὐτά. Τὰ μαχαίρια καὶ τὰ πηρούνια (κρεαγρίδες), τὸ σφυρίον καὶ ὁ πέλεκυς ἦσαν πολυτιμώτερα αὐτῷ, ἢ ὁ σωρὸς τῶν χρημάτων.

Τῷ ὄντι, ἐὰν ἠδύνατο αὐτὸς νὰ μᾶς τὰ χαρίσῃ; Αὐτὰ θὰ ἦσαν πολὺ χρήσιμα εἰς ἡμᾶς. Τί ἠδυνάμεθα νὰ ἀγοράσωμεν δι' αὐτῶν; Δὲν ἔχομεν καὶ ἡμεῖς χρήματα; Περὶ τῶν χρημάτων τώρα θὰ μάθωμεν, πῶς νὰ τὰ διακρίνωμεν.

2. Βαθμῖς. α) Παρατήρησις τῶν νομισμάτων καὶ συνδιάλεξις περὶ αὐτῶν. Τὸ λεπτόν, τὸ δίλεπτον (διάρα), ὁ ὀβολός (πεντάρα), τὸ διώβολον (ἢ δεκάρα), τὸ εἰκοσάλεπτον (ἀργυροῦν), τὸ πετηκοριτάλεπτον (ἢ ἡμίσεια δραχμὴ)· ἡ δραχμὴ, τὸ δίδραχμον, τὸ πεντάδραχμον (ἀργυροῦν καὶ χρυσοῦν), τὸ δεκάδραχμον (χρυσοῦν), τὸ εἰκοσάδραχμον (χρυσοῦν)· σχῆμα, μέγεθος, ὁ τύπος (ἐκτύπωμα) καὶ ἐπὶ τῶν δύο μερῶν, ὕλη ἐξ ἧς κόπτονται (χαλκός, νικέλιον, ἀργυρος, χρυσός), ἀξία τινῶν κερμάτων.

β') Χαρτονόμισμα· μιᾶς δραχμῆς, δύο δραχμῶν, πέντε δραχμῶν, δέκα δραχμῶν, εἰκοσιπέντε δραχμῶν, ἑκατὸν δραχμῶν, πεντακοσίων δραχμῶν. Περιγραφή αὐτῶν.

3. Βαθμῖς. α) Παλαιὰ νομίσματα τοῦ Καποδιστρίου καὶ Ὀθωνος (ὁ Φοῖνιξ· τὸ εἰκοσιπεντάριον, ἡ ἡμίσεια δραχμὴ, ἡ δραχμὴ, τὸ πεντάδραχμον· τὸ ὀθώνιον). Ἐπίδειξις αὐτῶν τῶν παλαιῶν νομισμάτων. Παραβολὴ αὐτῶν πρὸς τὰ ἐν χρήσει σήμερον παρ' ἡμῖν κατὰ τὸ σχῆμα, τὸ μέγεθος, τὸ μέταλλον, κατὰ τὴν ἀξίαν (τὰ χαλκὰ τοῦ Ὀθωνος ἔχουσι τὴν αὐτὴν μὲ τὰ σημερινὰ ἀξίαν; ἡ δραχμὴ τοῦ Ὀθωνος λεπτὰ σημερινὰ 90 καὶ ἡ ἡμίσεια δραχμὴ λεπτὰ 45 τὸ πεντάδραχμον 4 δρ. 50 λεπ.).

β') Πῶς δύναται τις μὲ τίμιον τρόπον νὰ ἀπολαύσῃ χρήματα;

γ') Δύναται τις νὰ ἀγοράσῃ πάντα διὰ τῶν χρημάτων;

4. Βαθμῖς. α) Εἶπατέ μοι ὅλα τὰ νομίσματα τὰ ἐλληνικὰ μὲ τὴν τακτικὴν σειρὰν ἐκ τοῦ μικροτάτου μέχρι τοῦ ἀνωτάτου. (τὸ μονόλεπτον, τὸ δίλεπτον, ὁ ὀβολός, τὸ διώβολον, τὸ εἰκοσάλεπτον, ἡ ἡμίσεια δραχμὴ, ἡ δραχμὴ, τὸ δίδραχμον, πεντάδραχμον, δεκάδραχμον, τὸ εἰκοσάδραχμον).

β) Τὰ χάλκινα, τὰ ἐκ νικελίου, τὰ ἐξ ἀργύρου, τὰ ἐκ χρυσοῦ.

5. Βαθμῖς. α) Ὀνομάσατε τὰ νομίσματα κατὰ σειρὰν κατ' ἀντίστροφον τάξιν ἐκ τοῦ εἰκοσάδραχμου μέχρι τοῦ λεπτοῦ.

β) Πόσα μονόλεπτα, ὀβολοί, διώβολα κάμνουσι μίαν δραχμὴν; Πόσα δίδραχμα, πεντάδραχμα, κάμνουσιν ἐν δεκάδραχμον, ἐν εἰκοσάδραχμον; κ.τ.λ.

Τί δύναται τις νὰ προμηθευθῇ μὲ ἐν λεπτόν, μὲ ἐν δίλεπτον, μὲ ἐν ὀβολόν, μὲ ἐν διώβολον, μὲ μίαν δραχμὴν; (ἐν πετροκόνδυλον, ἐν φύλλον χάρτου, ἐν βιβλίον κ.τ.λ. Τί στοιχίζουσι μερικὰ πράγματα; εἰς πῖλος, ἐν ζευγὸς ὑποδημάτων, ἐν μολυβδοκόνδυλον, μία ὀκτὰ ζακχάρως κ.τ.λ.

Παράδοσις τῆς ὕλης ταύτης εἰς τὴν ἀριθμητικὴν.

1. Βαθμῖς. Ὁ Ροβινσὼν συνέλαβε τὴν ιδέαν νὰ πλέξῃ καλάθους. Πρὸς τί ἤθελε νὰ τὰς μεταχειρισθῇ; Τίνα πράγματά του ἤθελε νὰ φυλάξῃ ἐντὸς τῶν καλάθων; Ἐκ τίνων ἤθελεν αὐτὸς νὰ πλέξῃ καλάθια; Ἐκ κλάδων λιγαριᾶς. Ἐπέτυχεν αὐτὸς τοῦ σχεδίου του; Μάλιστα. Εἶχε μάθει οὗτος νὰ κατασκευάζῃ καλάθια; Ὁχι! ἀλλὰ συγχάκις πρότερον μὲ τὸν διδάσκαλόν του Νικὸδημον εἶχεν ἐπισκεφθῇ τὸν καλαθοποιόν, καὶ εἶχεν ἰδεῖ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς αὐτῶν.

Δυνάμεθα νὰ φέρωμεν εἰς τὴν παράδοσιν ἐν καλάθιον ἐκ λιγαριᾶς. Ἄς τὸ παρατηρήσωμεν. Ἐχω φέρεῖ μετ' ἐμοῦ ἐν καλάθιον (ὁ διδάσκαλος δεικνύει ἐν ἡμισφαιροειδῶς ἐσχηματισμένον πρὸς ἐνθεσιν γεωμήλων καλάθιον)· εἰς τοῦτο δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν, πῶς ἔχομεν ἐπιχειρήσει τὴν ἐργασίαν μας. Κοινῶς κατασκευάζουσι μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι τὸ ὑπόβαθρον (τὸν πάτον τοῦ κοφινίου) (ἓνα κύκλον μετὰ τῶν ἀκτινοειδῶν ραβδώσεων) ἐπιχειροῦσι τὴν ἐργασίαν τοῦ πλέκειν. Τὸ καλάθιον εἶναι ἔτοιμον. Δὲν εἶναι ὅμως βεβαίως τόσον ὠραῖον, ὅπως ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχω φέρεῖ μετ' ἐμοῦ. Δὲν εἶναι τόσον στρογγύλον, εἶναι λοξὸν (στραβόν), ἀλλ' ὅμως δυνάμεθα νὰ τὸ μεταχειρισθῶμεν. Ἀκόμη ὠραιότερον εἶναι τοῦτο ἐδῶ τὸ καλάθιον. Τίς βεβαίως ἤθελε δυνηθῆναι νὰ κατασκευάσῃ ὡσαύτως ἐν τοιοῦτον καλάθιον! Ἠξέυρετε, ποῦ τὰ τοιαῦτα πλέκονται; Μάλιστα ἐν τῷ καλαθοποιεῖῳ τῷ πλησίον τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου Φιλίππου. Ἐκεῖ θὰ ὑπάγωμεν αὔριον, ἵνα μάθωμεν, πῶς πλέκονται τὰ καλάθια.

2. Βαθμῖς. α) Πορεία εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ κοφινοποιοῦ καὶ ἐπισκόπησις τῶν ἔργων αὐτοῦ.

β) Συνδιάλεξις τοῦ παρατηρηθέντος ἐν τῇ σχολῇ κατὰ τὰς ἐξῆς ἐπιφύεις: Πῶς εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ μορφή τοῦ ἐργαστηρίου; Πῶς ὁ καλαθο-

πλόκος κατασκευάζει ὀρθῶς τὸ ὑπόβαθρον ; Πῶς διευθύνει τὰ ἐκ λυγαριᾶς κλαδία ; Πῶς ἐκτελεῖ τὸ πλέξιμον ; Ποῖα ἐργαλεῖα μεταχειρίζεται ; Τίνος εἶδους πλεκτὰ σκευὴ ἔχομεν ἰδεῖ ; (Καλαθάκια τῆς χειρός, φορητὰ κοφίνια (φορμοί), χαρτοδόχα καλάθια κ.τ.λ.

3. Βαθμῖς. α) Μόνον καλάθια πλέκονται ; Τίνα ἄλλα ἀκόμη πλέκονται ; Καθίσματα, ἀμαξάκια τῶν παιδίων, ψιάθοι, πίλοι ψάθινοι, ζεμπίλια, φρύγετρα ὀπωρῶν, δικτυωτὰ κιγκλίδες, φορητὸν κοφίνιον.

β) Ἐκ τίνος ἄλλης ὕλης πλέκονται καλάθια ; Ἐκ καλάμου, ἐξ ἀχύρου, ἐκ λεπτῶν σανίδων κτλ.

4. Βαθμῖς. Εἶπατε ἀκόμη ἅπαξ ἐν ἀλληλουχίᾳ α) τί πλέκεται ; β) Ποίας ὕλης εἰς τὸ πλέκειν μεταχειρίζονται ;

5. Βαθμῖς. Πράγματα, τὰ ὁποῖα πλέκονται ἐκ λυγαριᾶς, ἐξ ἀχύρου ἐκ λεπτοῦ ἐλάσματος (σύρματος), ἐκ φλοιοῦ, ἐκ μηρίνθου (σπάγου).

3. Οἱ δημητριακοὶ καρποί.

Σκοπός. Θὰ διαλάβωμεν περὶ τῶν φυτῶν, τὰ ὁποῖα χθὲς εἶδομεν εἰς τὴν πεδιάδα· ποῖα λοιπόν, ἔχομεν ἰδεῖ ; Βρίζαν, σίτον, κριθήν, καὶ βρόμην.

1. Βαθμῖς. Εἰς ποίας ἐξοχὰς ἔχομεν ὑπάγει ; εἰς τὴν τοῦ Φαλήρου, εἰς τὸν ἐλαιῶνα, εἰς τὰ Πατήσια, εἰς τοὺς Ἀμπελοκήπους. Ὅδοι φέρουσαι εἰς αὐτάς, θέσις αὐτῶν. Εἰς αὐτάς ἔχομεν ἰδεῖ σπαρτὰ· ἐκεῖ βρίζαν καὶ σίτον, αὐτοῦ κριθήν καὶ βρόμην. Ὅτε πρώτην φορὰν ὑπήγαμεν εἰς τὴν ἐξοχήν, φαίνεται ὁ σίτος καὶ ἡ βρίζα καθὼς χόρτον. Κατὰ τὸ θέρος ἔχει αὐξηθῆ καὶ κατασταθῆ κίτρινον.

2. Βαθμῖς. α) Συγκριτικὴ συνδιάλεξις τῶν τεσσάρων εἰδῶν τῶν δημητριακῶν καρπῶν. Ἡ βρίζα εἶναι ὑψηλή, ὅσον ἀνάστημα ἀνδρός, μεγαλύτερα τοῦ σίτου καὶ τῆς κριθῆς. Ποῖαν τάξιν ἔχουσιν αὐτὰ ὡς πρὸς τὸ μέγεθος ; Εἰς τὴν βρίζαν, τὸν σίτον, τὴν κριθήν εἰς τὸ ἄνω μέρος ἐπὶ τῆς καλάμης εἰς στάχους, εἰς δὲ τὴν βρόμην ὄχι. Οἱ στάχους ἔχουσιν πρὸς τοῦτοις ἀθήρα (τὸ ἄγανον)· εἶναι δι' οὗτος εἰς μὲν τὸν σίτον βραχύτερος, εἰς δὲ τὴν κριθήν μακρότερος τοῦ τῆς βρίζης.

β) Συζήτησις περὶ τίνων δημητριακῶν καρπῶν. Ἡ βρίζα: καλάμη μακρά, κοίλη, κόμβοι μὲ φύλλα, καθὼς χλόη. Στάχους, κόκκοι, ἐντὸς μικρῶν φύλλων ἐντεθειμένοι, καὶ ἐντὸς αὐτῶν τὰ ἄγανα· αὐτὰ δὲ ἀγκυλῶνους καὶ πιάνουσιν ἐάν τις μὲ τὸν δάκτυλον ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω

τὰ ψαύση. Ῥίζα ἐν τῇ γῇ κρατεῖ στερεῶς τὴν καλάμην, ὥστε ὁ ἄνεμος δὲν δύναται νὰ τὴν ἀνατρέψῃ. Συγχεφαλαίωσις.

Κατὰ τὰς αὐτάς ἐπόψεις γίνεται λόγος καὶ περὶ τῶν τριῶν ἄλλων εἰδῶν τῶν δημητριακῶν καρπῶν ἐν τοῖς καθεάσαστα.

γ) Πῶς ὁ καρπὸς φέρεται εἰς τὸ χωράφιον ; οἱ ἄγροι κοπρίζονται, ἀροτριῶνται, βωλοκοποῦνται· σπορά, φθινοπωρινὴ σπορά, ἐαρινὴ σπορά, χειμερινοὶ καρποί, καλοκαιρινοὶ καρποί· καιροὶ τῆς ὀριμότητος, θερισμός.

3. Βαθμῖς. α) Τίνες δημητριακοὶ καρποὶ ἔχουσι στάχυν ; Τίνες ἓνα κόρυμβον ; Τίνος εἶδους καλάμην ἔχουσι ; (Κοῖλος μετὰ κόμβων). Ποῖα φυτὰ γνωρίζετε ἐκ τῶν περιπάτων σας, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ὡσαύτως καλάμην, καθὼς ἡ βρίζα καὶ ὁ σίτος ; (ἡ ῥάπη (βοτάνη μὲ καλάμην) εἰς τοὺς φράκτας). Ἐχουσιν αὐτὰ ὡσαύτως στάχους καὶ κόκκους ; Μάλιστα. Ἀλλὰ ἡ ῥάπη ὄχι τόσον παχεῖς, οἱ κόκκοι ὄχι τόσον μεγάλοι καὶ βαρεῖς, καθὼς εἰς τὴν βρίζαν καὶ τὸν σίτον. Τίνος εἶδους καλάμων ἔχει τὸ λίνον ; (ὄχι κοῖλον, ὄχι κόμβους, κανένα στάχυν ἐπάνω, ἀλλὰ μικροὶ κλαδίσκοι καὶ κόμβοι ἐντὸς αὐτῶν.

β) Πῶς ἐξάγει τις τοὺς κόκκους ἐκ τοῦ στάχους ; Πῶς ὀνομάζονται αἱ καλάμαι τοῦ σίτου καὶ τῶν ἄλλων δημητριακῶν καρπῶν, ἀπὸ ἀλωνισθῶσι ; Τί ἄχυρον ὑπάρχει ; (τῆς βρίζης, τοῦ σίτου, τῆς κριθῆς καὶ τοῦ βρομίου ἄχυρου). Ἐπίδειξις αὐτῶν. Τί κατασκευάζουσι μὲ τοὺς κόκκους ; Εἰς τί μεταχειρίζονται τὸ ἄχυρον ;

4. Βαθμῖς. 1. Βρίζα, σίτος, κριθή, βρόμη εἶναι εἶδους βοτάνης φυτὰ. 2. Ἐχουσι ῥίζαν, κοιλότητα, κομβώδη καλάμην, καὶ ἐπάνω εἰς τὸν καυλὸν (κοτσάνι) ἓνα στάχυν ἢ κόρυμβον. 3. Εἰς τοὺς στάχους καὶ εἰς τοὺς κορύμβους εἶναι ἐντεθειμένοι οἱ κόκκοι. 4. Οἱ κόκκοι παρέχουσιν ἡμῖν ἄλευρον πρὸς τροφήν ἡμῶν. 5. Εἶναι καλόν, ἵνα ὁ ἀγαθὸς Θεὸς αὐξάνῃ τοὺς δημητριακοὺς καρπούς. « Ὁ Κύριος δίδωσι χλόην τοῖς κτήνεσι καὶ σπόρον πρὸς χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων. »

5. Βαθμῖς. Ποῖα εἶδη δημητριακῶν καρπῶν ἔσπειρεν ὁ Ῥοβινσῶν ; Ποῖα καλλιεργοῦνται παρ' ἡμῖν ; α) Ποίους δημητριακοὺς καρπούς γινώσκετε ; Ποῦ βλέπει τις ὅτι αὐξάνουσι τὰ βοτανοειδῆ φυτὰ ; (Ἄρχονται καθὼς ἡ χλόη, κόμβοι, στάχους, κόκκοι). Ποῖα κατὰ σειρὰν ὀριμάζουσι ; Διατί εἶναι καλόν, ἵνα ὁ Θεὸς βρίζαν, σίτον, κριθήν καὶ βρόμην παρέχῃ ; Θερισμὸς τῶν δημητριακῶν καρπῶν, ἐργασίαι τοῦ θερισμοῦ.

III. ΠΕΡΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗΣ

1. Ἐκλογή τῆς ὕλης.

Τὸ περὶ ἀναγνώσεως ζήτημα εἶναι ἔτι καὶ νῦν ἐν τῇ ἡμερησίᾳ αὐτοῦ διατάζει. Οἱ παιδαγωγικοὶ περὶ τούτου μόνον συμφωνοῦσιν, ὅτι τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον δὲν πρέπει νὰ χρησιμεύῃ μόνον πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἀναγνώσεως. Διαφωνοῦσιν ὅμως περὶ τῆς θέσεως, ἣν πρέπει τοῦτο νὰ κατέχῃ ἐν τῇ σχολικῇ διδασκαλίᾳ, καὶ πόθεν πρέπει νὰ λαμβάνηται ἡ ὕλη πρὸς σύνθεσιν αὐτοῦ. Ὁ Mager ἔθηκε τὸ περὶ τούτου ζήτημα οὕτως. «Τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον πρέπει νὰ παρέχῃ εἰκόνα τῆς καθόλου φιλολογικῆς ἀναπτύξεως, νὰ παριστᾷ τὸν ἐξωτερικὸν καὶ ἐσωτερικὸν τῶν ἀνθρώπων βίον τοῦ τε παρόντος καὶ παρελθόντος καὶ τὰς βάσεις καὶ ὅρους αὐτοῦ, μάλιστα δὲ νὰ γνωρίζῃ ποικιλοτρόπως τὸ ἔθνος, καὶ νὰ ἀναπαριστᾷ ζωηρῶς τὴν φύσιν, διδάσκῃ καὶ ἐπεκτείνῃ.» Ὁ ὀρισμὸς δ' οὗτος δὲν πρέπει μὲν νὰ παροραθῇ, ἐνέχει ὅμως ἐν ἑαυτῷ ὕψος πλείον τοῦ δέοντος. Ἄλλος δὲ τις μετριοφρονέστερος ἀπαιτεῖ, ἵνα τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον χρησιμεύῃ ποικιλοτρόπως πρὸς καλλαισθητικὴν μόρφωσιν διὰ τῆς προσαγωγῆς τῶν καλλίστων ὑποδειγμάτων τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας.

Ἄλλον τινὰ ὅλως διάφορον ὀρισμὸν παραδέχονται ἐκεῖνοι, οἵτινες ἀναζητοῦσι βοήθειαν κατὰ τῆς βλάβης, ἣν ἐπιφέρει ὁ εἰς τὰ σχολεῖα ἡμῶν εἰσαχθεὶς ἐγκυκλοπαιδισμὸς, ἥτοι ἡ ἐγκύκλιος παιδεία. (1) Κατὰ τούτους πρέπει νὰ σχηματισθῇ κέντρον τῆς διδασκαλίας, ὡς τινες μὲν λέγουσι τῆς γερμανικῆς, (2) ὡς δ' ἄλλοι συμπάσης τῆς σχολικῆς, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν. Οἱ ταῦτα δὲ φρονούντες παραδέχονται τὴν ἀρχὴν τῆς συγκεντρώσεως. Ἄλλ' ἐὰν ἡ διὰ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου σκοπομένη συγκέντρωσις εἶναι κατ' ἐπίφασιν, ἥτοι λίαν ἐξωτερικὴ, στερεῖται δὲ ἐνότητος, τότε βεβαίως τὸ τοιοῦτο βιβλίον δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἀληθῆ συγκεντρωτικὴν δύναμιν. Ὅταν π. χ. μάθημα ἢ ἀναγνωστικὸν βιβλίον ἀπ' ἀρχῆς ἐγκυκλοπαιδικῶς κατατάσσεται, τότε μένει τοῦτο γυμνὸν πάσης ἐσωτερικῆς ἐνότητος· γυμνὸν δ' ὡσαύτως ἐνότητος μένει,

(1) Vogt, Dr. Th., Der Encyclopädismus und die Lesebücher. Wien 1878.

(2) Otto, Dr., Fr., Anleitung, das Lesebuch als Grundlage und Mittelpunkt eines bildenden Unterrichts in der Muttersprache zu behandeln. Erfurt.

καὶ ὅταν ἡ διδασκαλία ἀναφέρεται πάντοτε εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον, ἢ μετ' αὐτοῦ συνάπτεται. Ἡ συγκέντρωσις πρέπει νὰ ἔχῃ βαθυτέραν ἐννοίαν. Τὸ τῆς συγκεντρώσεως ζήτημα δὲν λύεται διὰ τοῦ ζητήματος τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίου, διότι τὸ δεύτερον εἶναι μέρος μόνον τοῦ πρώτου. Ἄλλ' ἱκανὰ τὰ περὶ τούτου λεχθέντα. Ἡ γνώμη ἡμῶν περὶ τούτου εἶναι γνωστὴ ἐκ τοῦ πρώτου σχολικοῦ ἔτους. Κατὰ τὴν γνώμην δ' ἡμῶν ἐκείνην πρέπει ἡμεῖς νὰ ζητῶμεν ἀναγνωστικὰ βιβλία, ὧν τὸ περιεχόμενον ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν συγκεντρωτικὴν ὕλην ἢ πρὸς ἕνα κύριον τῆς νοήσεως κύκλον τοῦ περιεχομένου, περὶ οὗ πρόκειται. Οὐδεμίαν περικοπὴν ἀναγνωστικοῦ βιβλίου ἀξιούται παραδοχῆς ἕνεκα τοῦ ἀπλοῦ μόνον τῆς μορφῆς.

Ἡ χρῆσις τοιοῦτου ἀναγνωστικοῦ βιβλίου δύναται διαφόρως νὰ νοηθῇ· ἢ προστίθεται τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον συμπληροῦν καὶ ἐπαναλαμβάνον τὴν λοιπὴν διδασκαλίαν, ἢ τὰνάπαλιν, ἢ διδασκαλία ἐπεξεργάζεται περαιτέρω ὅ,τι προσφέρει τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον. Ἐὰν τοῦτο τὸ τελευταῖος λεχθέν, (δύναται δὲ τοῦτο περὶ τὴν ἱστορικὴν μόνον διδασκαλίαν νὰ περιστρέφεται) εἶναι σύμφωνον πρὸς τὸν σκοπὸν, ἢ μόνον ἐπιτρέπεται, εἶναι χρεῖα βαθυτέρας ἔτι ἐρεύνης (1). Ἄλλὰ τὴν διδασκαλίαν ἐν τῷ πρώτῳ καὶ δευτέρῳ ἔτει δὲν δύναται νὰ βλάβῃ ἢ ἐκβασίς τῆς ἐρεύνης ταύτης, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐκτείνομεν ἐνταῦθα τὸν περὶ τούτου λόγον.

Ἐντούτοις τοῖς δύο πρώτοις σχολικοῖς ἔτεσι δὲν εἰσάγεται ἡ τοῦ φρονήματος διδασκαλία ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ, διότι οἱ μαθηταὶ δὲν δύναται ἀκόμη νὰ ἀναγνώσκωσι, καὶ ἔτι βραδυτέρον εἶναι ἡ ἀνάγνωσις πολλὴν ἔτι χρόνον τόσον ἐλλιπῆς, ὥστε ἡ ἄλλη διδασκαλία δὲν δύναται κατόπιν νὰ βραδύνῃ. Ἐὰν τις ἤθελε καὶ μόνον μίαν στενὴν σύνθεσιν νὰ ἐπιτελέσῃ, τότε θὰ ἠδύνατο εὐκόλως τὰ τεχνικὰ ὡς καὶ τὰ ἄλλα μαθήματα νὰ βλάπτωνται, π. χ. ἠδύνατό τις τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς νὰ ἐπισπεύσῃ, ἢ δυσαναλόγως νὰ παρατείνῃ. Θὰ ἦτο βεβαίως εὐχῆς ἄξιον ἂν ἐγίνετο ἀρμονικὴ συνάφεια τῆς ὕλης τῆς ἀναγνώσεως μετὰ τῆς ἐκάστοτε ὕλης τῆς τοῦ φρονήματος διδασκαλίας, οὕτως, ὥστε νὰ περιορίζῃ τις τὴν πρώτην ἐξωτερικῶς, π. χ. ἐξ ἐκάστης μεθοδικῆς

(1) Πρβλ. K e f e r s t e i n, Dr. H., Das deutsche Lesebuch in der Volksschule. Deutsche Blätter für erziehenden Unterricht, 1878, Nr. 40 Langensalza, Ju s t, Dr. K., Lesebuch für das dritte Schuljahr. Jahrbuch des Vereins für W. P. Leipzig 1868.

ἐνότητος τινὰς μόνον προτάσεις ὡς ὕλην ἀναγνώσεως νὰ ἐκλέγη. Ὡς καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς πρώτης ἀναγνώσεως ἔστω, ὅτι πᾶν ὅ,τι πολὺ ἢ ἐπὶ πολὺ ἀναγινώσκειται, τοῦτο καταλείπει βραδύτερον τὴν ἀμφιβολίαν τοῦ. Μία π. χ. περικοπὴ τῆς ἀναγνώσεως, ἣτις ἔχει ὡς ὕλην μῦθόν τινα ἀλλ' ἣτις εἰς τέσσαρας ἕως πέντε ζηρὰς προτάσεις συμπύσσεται, δὲν ἀναγνωρίζεται γενικῶς ὑπὸ τῶν μαθητῶν ὡς διήγησις μύθου. Ἄν θέσωμεν «παράρτημα» εἰς τὴν ὕλην τῆς τοῦ φρονήματος διδασκαλίας καὶ εἰς τὴν φυσικὴν ἱστορίαν ὅχι ἰσοδύναμον πρὸς τὴν «σύγχρονον πραγματείαν», τότε προσφέρονται ἡμῖν πλείονες ὠφέλειαι. Τὸ πρᾶγμα εἶναι μὲν μετὰ τινα χρόνον εἰς τὸν μαθητὴν οὕτω ἀκούοντως γνωστόν, οὕτως ὥστε ἡμεῖς νὰ μὴ φροντίζωμεν περὶ νέου «παρέμβασις τῆς νοήσεως» ἢ «διεγερσις τοῦ ἐνδιαφέροντος» μάλιστα δὲ νὰ χρειάζωμεθα μίαν σύντομον ἐπανάληψιν, ἀλλ' ἢ προτέρα μορφή εἶναι ἤδη κεχαλαρωμένη ἢ διαλελυμένη, ἐὰν δὲν ἐνασχολώμεθα περὶ τὴν ἀπομνημονευθεῖσαν περικοπὴν. Δυνάμεθα τὴν ἀναγνωστικὴν ὕλην ἐπὶ μίαν νέαν καλὴν μορφήν νὰ φέρωμεν ἢ καὶ συντομωτέραν, ἐνδιαφέρουσαν ὅμως. Καὶ τοῦτο ἀκόμη εἶναι ἀναγκαῖον, διότι ἡ μορφή πρέπει νὰ εἶναι ὑπόδειγμα. Δυνάμεθα ἤδη νὰ παρενείρωμεν πολυαρίθμους ποιήσεις, αἱ ὁποῖαι πρέπει εἰς τὴν προφορικὴν διδασκαλίαν νὰ ἐναποτυπῶνται καὶ εἰς τὴν μνήμην. Δυνάμεθα πλὴν τούτου τὴν κατάταξιν τῆς ὕλης συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ μεταβάλλωμεν, καὶ νὰ ἔχωμεν καιρὸν ἐκάστην ἀναγνωστικὴν περικοπὴν βαθέως νὰ ἀσκῶμεν, διότι τοῦτο ἀμέσως δὲν τάσσεται εἰς τὴν λοιπὴν διδασκαλίαν. Διὰ τῆς τοιαύτης οὐσιώδους ἐργασίας λαμβάνομεν καθαρὰν ἰδέαν τῆς λέξεως «παράρτημα».

Σημείωσις.

Οἱ συγγραφεῖς τῶν σχολικῶν ἐτῶν ἔχουσι ἐκδώσει ἐν ἀναγνωσματάριον ⁽¹⁾ ἐν ᾧ τὸ ἄνωθι ἐκτεθειμένον πρακτικῶς χρησιμοποιῆται. Τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ εὐρίσκειται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐν στενῇ σχέσει πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ φρονήματος ἢ τὴν πατριδογραφίαν τῶν δύο πρώτων σχολικῶν ἐτῶν καὶ προϋποτίθησι τὴν ἐπεξεργασίαν τῆς ὕλης ταύτης. Αἱ ὕλαι εἶναι γνωσταὶ εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ διὰ τῆς διδασκα-

(1) Das erste Lesebuch. Διασκευασθὲν ὑπὸ τῶν Διδασκ. W. Rein, A. Bliedner καὶ τῶν A. Pickel καὶ E. Scheller. Δρέσδη Bleyl καὶ Kaemmerer. I μέρος 0,30 τῆς Μάρκας. II μέρος 0,30 τῆς Μ. ἔκδοσις 2.

λικῆς διαπραγματεύσεως καθίστανται ἀγαπηταί. Διὰ τοῦτο πρὸς ἐρμηνείαν ἔχει χρεῖαν ὀλίγου μόνον χρόνου ὁ διδάσκαλος. Ἡ ὅλη δύναμις τοῦ διδασκάλου καθὼς καὶ τοῦ μαθητοῦ δύναται νὰ συγκεντρωθῇ κατὰ τὰς πρώτας ταύτας ἀσκήσεις εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. Θεωροῦμεν τοῦτο οὐχὶ ἥμιστα σπουδαῖον. Τὸ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν εἶναι δεξιότητες, αἵτινες ἀπαιτοῦσι πλέον ἰκανὴν ἀσκησιν, διότι εἰς τὰς πρώτας βαθμίδας πρέπει νὰ ὑπερνηκηθῶσιν αἱ μηχανικαὶ δυσκολαί, τοῦλάχιστον κατὰ μέγιστον μέρος, ἵνα αἱ σχέσεις τῆς διδασκαλίας τῆς γλώσσης ὡς πρὸς τὰ ἄλλα μαθήματα κατασταθῶσι πολὺ στενώτεροι.

Τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον διαιρεῖται εἰς δύο μέρη ἀνάλογα «πρὸς τὸ πρῶτον καὶ δεῦτερον σχολικὸν ἔτος». Τὸ πρῶτον μέρος πρέπει νὰ προσφέρῃ τὴν ἀναγνωστικὴν ὕλην μέχρι τοῦ ἄλλου ἡμίσεως τοῦ πρώτου σχολικοῦ ἔτους. Αὐτὸ περιέχει μικρὰ χωρία πρὸς ἀνάγνωσιν ἐκ τῆς διδασκαλίας τῆς φυσικῆς ἱστορίας, ἰκανὰς ποιήσεις καὶ τοὺς δώδεκα μύθους τοῦ πρώτου σχολικοῦ ἔτους ⁽¹⁾. Τὸ δεῦτερον μέρος, τὸ ὁποῖον μεταξὺ τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως τοῦ δευτέρου σχολικοῦ ἔτους πρέπει νὰ ἀρχίξῃ, περιέχει κεφάλαια ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ροβινσῶνος (ἀπὸ τοῦ Πάσχα διδασκόμενον), τὴν ᾠδικὴν ὕλην τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου σχολικοῦ ἔτους καὶ ἰκανὰς ἄλλας ποιήσεις, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς εἰς τὴν ὕλην τῆς τοῦ φρονήματος διδασκαλίας ⁽²⁾.

Ἦτο πολὺ γνωστόν εἰς τοὺς συγγραφεῖς, ὅτι διὰ τὴν κλασσικὴν ὕλην ἀπαιτεῖται καὶ κλασσικὴ μορφή. Καὶ ὅμως πρέπει νὰ ἐπιτρέπωνται, ἰδίως εἰς τὸν Ῥοβινσῶνα, ἐκτροπαὶ ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου. Ταύτας πρέπει νὰ ὑπολογίζωσι συμφώνως πρὸς τὴν ψυχολογικὴν κατάστασιν τῶν παιδῶν καὶ εἶναι ἀναγκαῖον κατὰ τὰ πρῶτα δύο ἔτη οὐχὶ κλασσικότης νὰ προστίθεται, ἀλλ' ἀπλότης καὶ εὐκαταληψία.

2. Ἡ ἐπεξεργασία τῆς ὕλης

1. Τὸ ἀναγινώσκειν. Τὸ δεῦτερον σχολικὸν ἔτος ἔχει κατὰ πρῶτον τὸν σκοπὸν νὰ ἀσκήσῃ τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν λέξεων, ἐν γένει καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς νὰ ἀναγινώσκωσιν εὐκόλως καὶ μετὰ ὀρθοῦ

(1) Τὸ πρῶτον αὐτὸ μέρος ἔχομεν ἐκδώσει ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν οἱ μῦθοι τοῦ Γρίμμ, ὅπερ εἰσήχθη εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα.

(2) Ἡμεῖς τὸ δεῦτερον τοῦτο μέρος τοῦ Rein διεσκευάσαμεν διὰ τῆς ἐκδόσεως Ἐποστὸλη τοῦ Θαλασσινοῦ, ὅστις περιέχει τὴν ἀναγκαῖαν ἐκ τῆς φυσικῆς ἱστορίας καὶ πατριδογραφίας ὕλην καὶ ἰκανὰ ἄσματα. ἰδ. περὶ τούτου ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

τονισμού προτάσεως. Εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν λέξεων ἀπαιτεῖται, ἵνα τὸ ὄμμα ἀμέσως τὴν ὅλην λέξιν διατρέχῃ, ἐνῶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν προτάσεων πρέπει πάντοτε νὰ προτρέχῃ ἐνίων ἐπομένων λέξεων, ἐνῶ ἡ προηγουμένη ἀκόμη προφέρεται. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν λέξεων τονίζει μάλιστα τὰς συλλαβὰς ὀρθῶς, ἀλλὰ θεωρεῖ πάσας τὰς λέξεις μιᾶς προτάσεως ἰσοδυνάμους. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν προτάσεων ἐξαίρει λέξιν τινὰ ὡς ἰδίᾳ σημαντικὴν, ἃρα προϋποθέτει μίαν κρίσιν. Τοῦτο δὲν δύναται νὰ γίνῃ προτοῦ ἢ ζητουμένη δεξιότης ἐν τῇ ἀναγνώσει τῶν λέξεων καταστήσῃ τὸ βλέμμα ἐλεύθερον εἰς τὴν ταχθεῖαν καὶ τροχάδην βαινούσαν τῶν στίχων ἀνάγνωσιν· διὰ τοῦτο πρέπει τις νὰ μὴ ζητῇ τοῦτο προῶρως. Γεννᾷ τοῦτο καὶ εὐκόλως τὴν πρόσκρουσιν (σκόνταμμα)· γίνεται δ' αὕτη ὅταν τις τὰς γνωστὰς λέξεις πολὺ ταχέως τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην ἀναγνώσκῃ, ἀλλ' εἰς ἐκάστην δύσκολον λέξιν ἴσταται, καὶ ἔπειτα πάλιν σπεύδων εἰς τὴν ἀναγνώσιν προσκρούῃ ἐκ νέου. Ὡσαύτως δὲν πρέπει τις τὴν ἀνάγνωσιν τῶν λέξεων νὰ θέλῃ νὰ ἐκβιάζῃ κατεσπευμένως, ἐφ' ὅσον ἡ συλλαβιστικὴ ἀνάγνωσις παρέχει ἀκόμη δυσκολίας, διότι καταφεύγουσιν οἱ μαθηταὶ τότε εἰς μαντεύσεις τῆς λέξεως. Πρέπει λοιπὸν νὰ σπεύδωμεν βραδέως! Εἰς τὴν συλλαβιστικὴν μέθοδον πρέπει συχνάκις νὰ ἐπανερχόμεθα, ὅταν μία δύσκολος λέξις καθίστησι τοῦτο ἀναγκαῖον. Ἐκάστη πρότασις πρέπει ἐν πρώτοις ἀρκοῦντως νὰ ἀναγνωσθῇ, καθὼς αἱ λέξεις. (Παρατηροῦμεν προσέτι, ὅτι ἡ εἰς βαθμίδας κατὰταξις τῆς ἀναγνώσεως δὲν πρέπει νὰ νοῆται οὕτως, ὥστε νὰ μὴ εἶναι παραδεκτὴ εἰς τὴν κατωτάτην ἀναγνωστικὴν βαθμίδα καμμία ἀνάγνωσις λέξεως ἢ προτάσεως. Μέχρι τέλους πολυειδῶς καὶ ἐν τῇ κατωτάτῃ βαθμίδῃ γίνεται πρόοδος, ἐὰν αὐτῇ παρσισάγονται προτάσεις. Εἰς τοὺς ἀρχαρίους ἢ φυσικὴ προφορά τοῦ ἤχου τῶν γραμμάτων εἶναι ἡ μόνη διδακτικὴ μέθοδος, βραδύτερον δὲ εἰσέρχεται ὁ συλλαβισμὸς. Πρὸς εὐκολίαν ἐν τούτοις ἀναλύονται αἱ δύσκολοι λέξεις. Τὸ συλλαβικῶς (κατὰ συλλαβὰς) ἀναγινώσκειν μίαν λέξιν δύναται τις νὰ μὴ ἐπιζητῇ εὐθύς, διότι ὁ μαθητὴς δὲν γνωρίζει βέβαια ἀκόμη, πόσον μακρὰν μία συλλαβὴ ἐκτείνεται.

Λέγει τις τῷ μαθητῇ πολλάκις, μέχρι τίνος γράμματος πρέπει αὐτὸς νὰ ἀναγνώσῃ π. χ. εἰς τὴν λέξιν «ρίζογαλον» ἀναγινώσκει μέχρι τοῦ ρ — ρι —, ἐκείθεν μέχρι τοῦ ο — ζο —, εἶτα καὶ τὰς δύο συλλαβὰς! ρίζο — ἔπειτα ἐκ τοῦ γ μέχρι τοῦ α! — γαλα —, καὶ ἐκ τοῦ λ μέχρι τοῦ τέλους! — λον —, ἔπειτα τὰς δύο συλλαβὰς ὁμοῦ — γαλον —, καὶ τέλος τὴν ὅλην λέξιν! ρίζογαλον. Πολλὰ ἀναγνωσματάρια τῆς κατωτά-

της βαθμίδος φέρουσιν ἕνεκα τούτου τὰς λέξεις χωρισμένας εἰς συλλαβὰς· (ρίζογαλον π. χ. ἐκτίθεται — ρι — ζο — γα — λον). Τὸ ἀναγινώσκειν γίνεται ἐν πρώτοις διὰ τούτου βεβαίως εὐκολώτερον, ἀλλὰ μετατρέπεται αὐτὸ εὐκόλως εἰς ἀνάγνωσιν συλλαβῶν πρὸς τούτοις παραμορφοῦται καὶ τὸ σχῆμα τῶν λέξεων. Ὅταν μία πρὸς ἀνάγκην περικοπὴ ὀρθῶς προπαρασκευασθῇ, τότε δὲν εἶναι ἀναγκαῖα ἡ προμνημονευθεῖσα βοήθεια.

Ἐκ τῆς κεφαλαιώδους γραφῆς τοῦ ἀναγνωστηρίου μέχρι τῶν μικρῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβηταρίου εἶναι μεγάλη διαφορά. Πρὸς τοῦτο προστίθενται οἱ πολλοὶ στίχοι μετ' ἀλλήλων καὶ ἡ μικρὰ ἄσκησις ἐν τῇ δείξει καὶ τῇ προχωρήσει ἐπὶ τούτων τῶν γραμμῶν. Ταῦτα πάντα συγχέουσιν εὐκόλως τοὺς μαθητὰς. Ἐνεκα τούτου παρεμβάλλουσι μεταξὺ τοῦ ἀναγνωστηρίου καὶ τοῦ ἀλφαβηταρίου ὡς σκόπιμον καὶ ἀνάλογον μετὰ τὰς πινάκας, ὧν ἡ γραφὴ κατέχει τὸ μέσον μεταξὺ τῶν γραμμάτων τοῦ ἀναγνωστηρίου καὶ τοῦ ἀλφαβηταρίου. Οὗτοι οἱ πίνακες ἐπιτρέπουσιν ἄνευ κόπου μίαν σπουδαίαν ἐν συνόλῳ διδασκαλίαν καὶ ἄσκησιν ἐν τῇ ἀπὸ κοινοῦ δείξει καὶ ἀναγνώσει. Ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ ἀπομονοῦνται οἱ πρὸς ἀνάγνωσιν στίχοι διὰ τῶν ἀναγνωστικῶν πινάκων, ἢ δι' ἐνὸς φύλλου χάρτου, ἢ δὲ πρὸς ἀνάγνωσιν λέξεις διὰ τοῦ πρὸς δείξιν ξυλαρίου.

Ἡ διδακτικὴ πραγματεία ἀναγνωστικῆς τινος περικοπῆς γίνεται κατὰ τὰς γνωστὰς πέντε μορφωτικὰς βαθμίδας. Ἀλλ' ὅμως δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται πᾶσα ἀναγνωστικὴ περικοπὴ ὡς μεθοδικὴ ἐνότης καὶ νὰ ἐπεξεργάζεται καθ' ἀπάσας τὰς βαθμίδας, διότι ἄλλως ἡ ἄσκησις τοῦ ἀναγινώσκειν πρέπει νὰ εἶναι πολὺ μικρά. Πολλοὶ ἀναγνωστικαὶ περικοπαὶ ἀποχωρίζονται ἕνεκα τούτου ἐπὶ τῆς δευτέρας βαθμίδος μετὰ τῆς ἀναγνώσεως, ἢ κατὰ πρῶτον κατόπιν ἀργότερον γίνεται χρῆσις.

Ἡ προπαρασκευὴ χωρίου τίνος ἐκτείνεται κατὰ πρῶτον ἐπὶ τοῦ περιεχομένου. Τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς αὐτὸ πρέπει νὰ διεγερῆται διὰ τοῦ σκοποῦ. Πρέπει τις ὅμως συχνάκις ἐτι πλέον νὰ πράττῃ βεβαίως πρέπει ἢ προσυζήτησις νὰ μὴ καταδεικνύῃ ὅλην τὴν ὕλην τοῦ ἀναγνωστικοῦ χωρίου. Ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ χωρίῳ εἶναι τῷ μαθητῇ ἴσως καὶ τι, ὡς φαίνεται, ἀκατάληπτον ἢ ἀσαφές, ὅπερ σαφηνίζεται ἐκ τῆς συναφείας ἐν τῇ ἀναγνώσει, οὐχὶ ἀφ' ἑαυτοῦ. Ἡ ὑπάρχουσιν ἐκφράσεις τινές, ἢ συντακτικαὶ προτάσεις· τούτων πρέπει ὅσον τὸ δυνατόν νὰ γίνηται χρῆσις πρὸ τῆς ἀναγνώσεως ἐν πληρῇ σαφηνείᾳ. Πολυειδῶς παρεμβάλλεται ἡ σαφηνεία ἕπου καθίσταται βεβαίως τοῦτο ἀναγκαῖον, ἢ παρέχεται αὕτη ἐν τῷ τέ-

λει ἐνὸς κεφαλαίου. Τὸ τελευταῖον δὲν ἔχει καμμίαν ὀρθὴν ἔννοιαν, διότι οἱ μαθηταὶ ἀναγκάζονται κατὰ πρῶτον νὰ ἀναγινώσκωσι χωρὶς νὰ ἐννοῶσιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ παρεμβολὴ τῆς ἀναπτύξεως δὲν δύναται καλῶς νὰ προσαρμωσθῆ, διότι ὁ συνειρμὸς τῶν ιδεῶν ἕνεκα ταύτης ἀδιακόπως διασπᾶται. Διὰ τὸν διδάσκαλον εἶναι ἡ πείρα αὕτη βεβαίως εὐκολωτέρα, ἢ μία καλὴ προπαρασκευὴ. Διότι αὕτη ἡ τελευταία δὲν πρέπει νὰ ὑφίσταται ἐξ ἐνίων περικοπῶν ἄνευ συναφείας, ἀλλὰ νὰ σχηματίζῃ ἐν ὅλον τέλειον. Τοῦτο πολλάκις δυσκόλως, ἐκτελεῖται καὶ ἀπαιτεῖ πολλὴν σκέψιν, ἐὰν δὲν θέλει τις νὰ ἐπιτηδεύηται. Μία ἐπιτυχὴς προπαρασκευὴ ἀνταμεῖβει πάντοτε τὴν μετὰ ταύτης συγγενεύουσαν ἐπιμέλειαν. Αἱ ἀναγκαῖαι ἀναπτύξεις πρέπει νὰ ἐκφράζονται ὅσον τὸ δυνατόν συντόμως, καὶ τὸ μάθημα τῆς ἀναγνώσεως δὲν πρέπει νὰ μεταβάλληται εἰς μάθημα γεωγραφίας, ἢ φυσικῆς ιστορίας. Κείμενα ἀναγνωστικά, ἀπαιτοῦντα πολλὰς ἀναπτύξεις, πρέπει νὰ θεωρῶμεν ὡς μὴ ἐπιτυχῆ ἢ ὡς μὴ κατάλληλα εἰς μαθητὰς τῆς τάξεως ταύτης.

Περαιτέρω ἐκτείνεται ἐπὶ τῆς στοιχειωτικῆς βαθμίδος τῆς ἀναγνώσεως ἡ προπαρασκευὴ ἐπὶ τοῦ τεχνικοῦ μέρους τῆς ἀναγνώσεως καὶ ἐπὶ τῆς εἰς αὐτὴν περιλαμβανομένης γραφῆς. (Καὶ ἡ προπαρασκευὴ αὕτη ἀπαιτεῖ μεγάλην ἐπιμέλειαν καὶ πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ γίνηται γραπτῶς. Μόνον ἄπειροι καὶ ἐπιπόλαιοι διδάσκαλοι δύνανται νὰ ἐπαναπαύονται ἐπὶ στιγμιαίων εἰσηγήσεων ἢ ἐπὶ πρακτικῆς ἐπόψεως). Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν σπουδαίως καὶ τὰ ἐπόμενα. Ἀριθμὸς τις λέξεων τῶν ἐν χρῆσει ἀναγνωστικῶν περικοπῶν εἶναι γνωστὸς εἰς τὸν μαθητὴν ἐκ τῶν προτέρων. Αἱ λέξεις αὗται ἀποχωρίζονται κατὰ πρῶτον καὶ παρουσιάζονται, ἐφ' ὅσον τοῦτο θεωρεῖται ἀναγκαῖον, ἐν μορφῇ ἐπαναλήψεως. Μόνον ὅπου προκίπτουσιν ἐλλείψεις, ἀποχωρίζονται αἱ λέξεις αὗται εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτῶν. Ἐκ τῶν νέων λέξεων πολλαὶ εἶναι γνωσταὶ εἰς τὰ ἀθροίσματα φωνῶν ἢ τοὶ εἰς τὰς στοιχειώδεις συλλαβάς· μὲ ταύτας προβαίνομεν ὁμοίως. Αἱ πρότυποι λέξεις παρέχουσιν ἡμῖν εἰς τοῦτο πραγματικὰς βοηθείας καὶ εἰς ταύτας πάντοτε ἀνατρέχομεν. Ἐὰν πρέπει νὰ γίνωσι νέοι ὅλως συνδυασμοί, τότε ἀσκοῦνται οὗτοι ὡς πρότερον. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν λέξεων ἀνήκει ἰδίως καὶ εἰς τὴν δευτέραν βαθμίδα. Ἄλλ' εἰς τὰς δυσκόλους λέξεις συνίσταται, νὰ τοποθετῶνται αὗται ἐπὶ τοῦ ἀναγνωστηρίου, καὶ μάλιστα ἐὰν εἶναι πολυσύλλαβοι. Ἀναγνωσματάριον διὰ τὴν στοιχειωτικὴν βαθμίδα θὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν ἔπειτα, διότι αἱ δύσκολοι λέξεις ἐν περικοπῇ τινὶ δὲν ἐπισωρεύονται.)